

बुद्धया अर्थनीति

संस्कृतम्

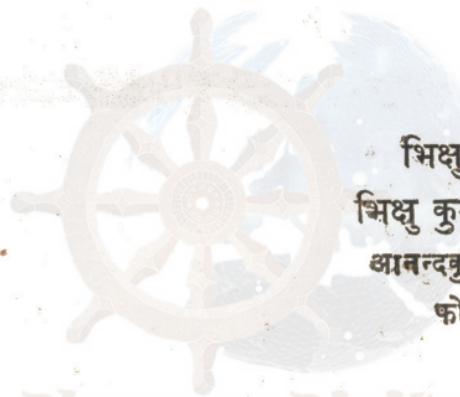

भिक्षु अशवघोष
भिक्षु कुमारकाश्यप

Dhamma Digital

ජ්‍යෙෂ්ඨ තුළම්
ප්‍රතාක්ෂිත තුළම්

बुद्धया अर्थनीति

लेखकः

भिक्षु अश्वघोष
भिक्षु कुमारकाश्यप
आवन्दकुटी, स्वयम्भू
फोन: १४४२०

Dhamma.Digital

प्रकाशकः

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी
भीच, नगर: टोल, काठमाडौं,
फोन : १४५९५

प्रथम संस्करण १०००
द्वितीय संस्करण १०००

बुद्ध सम्बत २५२१
नेपाल सम्बत १०९७
विक्रम सम्बत २०३४
ईस्वी सम्बत १९७७

था: हा:-

शाक्य प्रेस
ठङ्गहा, जोरगण्डा,
ये ।

धर्मदान

‘सब्ब दानं धर्म दानं जिनाति’ अर्थात् धर्मदानं
फुक्क दानयात त्याकी धयागु बुद्ध वचनकथं दिवंगत
पति व पिता दीज्येमान शाक्यया पुण्य स्मृतिस
“बुद्धया अर्थनीति” धयागु धर्म सफू दान यानापि—

श्रीमती तीर्थमाया शाक्य
कायपि व भौपि
मंगलमान शाक्य — श्रीमती लक्ष्मीहेरा
चन्द्रमान शाक्य — श्रीमती दिलशोभा
शोभितमान शाक्य
शाक्य प्रेस, ३५वहा, जाःठें

जिमिगु खँ

‘बुद्धया अर्थनीति’ नेपाली पाठकपिनि न्ह्योने तैच्वनागु लय्तातां ख । बुद्धया आर्थिक विचारया बारे विवेचनात्मकं छुं भाषां नेपाले पिहाँ मवोनि थें च्वं । थौंया नेपाली नवयुवकते नं बुद्धया आर्थिक विचार छु धैगु सीकेगु जिज्ञासा देका है च्वंगु खना, थ्व सफुर्ति छुं कमी पूर्ति जुइ ला धैगु आशां सफू च्वेगु प्रयास याना । जिमिगु विचार गुलित सफल जू धैगु निर्णय यायेगु पाठकतेगु हे भाला ख ।

थ्व सफू छापे ज्वीगु गुबले धका आशा व निराशाया समुद्रे लाल कया च्वना बले जूद्ध सडके च्वंह्य श्रीमती सूर्यमाया मानन्धरनीनं छापे याकेगु भार कया दीगुर्लि वेकया प्रति जिपि आभारी जुया । आशा दु मेपिसं नं धनया सदुपयोग याना थथे हे विद्या दान बिया अनुकरण याना दी ।

थ्व सफू च्वेगुली मार्ग प्रदर्शक व विचार सुधार यायेगुली सफूत माकव पुरे याना व्यूगुर्लि पूज्य अमृतानन्द भन्ते व नालन्दा प्रकाशन नागरिलिपिया पालि त्रिपिटक सफूत नं बिया उपकार याना बिज्यागुर्लि पूज्य अनिरुद्ध भन्ते तथा बुद्धया आर्थिक विचारया बारे त्रिपिटके थासं थासे पत्ता लगे याना ग्वाहालि बिया बिज्यागुर्लि पूज्य महानाम भन्तेपिनि कृतज्ञ जुया ।

नेपाल प्रिन्टिङ्ज़ ब्रेसं थ्व सफू छापे यायेत उपकार मार्गुलि व प्रूफ स्वया नं ग्वाहालि याना दीगुर्लि श्री पुष्परत्न “सागर” साहुया नं आभारी जुया ।

४]

श्री श्रामणेर सुदर्शनया गवाहालि नं लोमंके मफु ।

भाषा व व्याकरण पाखे ध्यान मतसे थव सफू च्चव्या उकि पाठक
वर्गतेत जिमिगु अनुरोध दु भाषा अशुद्धि पाखे ध्यान मतसे अर्थ जक
धर्वाका दी धैगु ।

थव सफूया बारे आलोचनायात स्वागत दु ।

आनन्दकुटी

स्वयम्भू

२० भाद्र २०२०

मिश्र अश्वघोष
मिश्र कुमारकाश्यप

Dhamma.Digital

द्वितीय संस्करणाचारु खँ

सफूया नां 'बुद्ध्या अर्थनीति' ख । तकोमछि हे प्रश्न वल - बुद्ध्या अर्थनीति धयागु छु ? गुलिसिनं धयाच्चवन बुद्ध शब्दया माने च्चयातगु ला ?

आ थन थुगु बारे भचा ख॑ ध्वीका बीगु आवश्यक खना । धव सफूती च्चवंगु "अर्थ" शब्दया माने धन ख, अथवा मनूया जीवननाप क्वातुगु स्वापू (धनिष्ठ सम्बन्ध) दुगु नेगु-त्वनेगु, पुनेगु, च्चनेगु छे (लासाफांगा) व त्वे (बिरामी) ज्वीबलेसित मागु वासः व धन । मेखतं धायमाल धासा म्बाना च्चनेत मदेक मगागु दैनिक (त्रिहिंसित मागु) वस्तुत गुकथं चूलाकेगु ।

गौतम बुद्धं विचा याना विज्यात मनूतेत निर्वाण सुख प्राप्त याय् न्ह्यो अथवा निर्वाण छु धयागु ध्वीका बी न्ह्यो आर्थिक (नेगु-त्वनेगु, पुनेगु, च्चनेगु छे) चिन्तां मुक्तगु जीवन हनेगु उपाय मा । वसपोलं ह्लापां थथे गुबलें विचा याना विमज्या कि आपालं मनूतेत बौद्ध उपासक, भिक्ष भिक्षुणी अथवा अरहन्त याना बी । वसपोलया विचार ख गुबले तक मनूत अशिक्षित जुइ तिनि, अविद्यां त्वपुया च्चनी तिनि अबले तक निर्वाण ख॑ ध्वीकेगु तापाना हे च्चनी । बुद्ध्या आर्थिक विचार अनुसार ह्लापां मनूतेगु पहचह वाँलाय् मा । अल्सी जुइ मज्यू । थत त्रिहिं जीवन हनेत मागु उपभोग वस्तु देकेत उत्साह व कुत यायेमा । धया विज्यागु दु—“अज्जेव किच्चं आतपं कोजञ्जा मरणं सुवे ।” याय् मागु ज्या थौं हे यायेगु बानि बसे यायेमा कन्हे याय् धका मती तेमज्यू ।

छायधासा सुनां स्यौ कन्हे छु ज्वी धवा । उकि करपिनि भरोसाय् मच्चंसे आवश्यक वस्तु उपार्जन (देके) या लागी मेहनत यायेमा । थुगु बारे भगवान बुद्धं मंगल सूत्र, वसल सूत्र, पराभव सूत्र व व्यग्घपञ्ज सूत्र आदि कना निर्वाण सुख प्राप्त याय् न्हो थ्व वर्तमान जीवन ताले लाकेगु खँ बाँलाक कना बिज्यागु दु । वसपोलं थुलितक नं धया बिज्यागु दु— मनूतेगु जीवन चिन्तां मुक्त जुया याउँक म्वाना च्वनेत आमदानी खर्च बराबर जुइ मा । आमदानी खर्च बराबर ज्वीमा धयागु मज्जि मगागु दैनिक खर्च गुलि मागु ख उलि आमदानी दय् मा । मेखतं धाय् माल धासा आमदानी अनुसार खर्च याय् सेके मा । आमदानी-खर्च मिले मजुल धाय् व आध्यात्मिक (मने) शान्ति दैमखु । चित्त सुख दैमखु ।

दीघ निकाये च्वंगु अगञ्ज सूत्र, कूटदत्त सूत्र व सुदस्सन सूत्र अनुसार पापया मूल कारण निर्धनता ख धयागु खँ बुद्धं स्पष्ट रूपं (बाँलाक) धया बिज्यागु दु ।

थथे धका मनूया जीवन धन कमाय् यायेगुली हे सुख धागु धका ध्वीका कायेगु भ्रम ख । धनया लागी मनूया जीवन धका मती तेगु मिले ज्वीमखु । धन हे सुखया मूल आधार (भरोसा) ख धका मती तेगु पाय् छि मजू । तृष्णां याना फुक्क दुःख दया वैच्वंगु ख । धन कमाय् यायेगु व सुरक्षा यायेगु तृष्णा मखु । कमाय् यानागु धन मा थाय् माकथं मछधोसे स्वजक थना तेगु तृष्णा ख । धनयात सदुपयोग याय् सेकेगु, मा थाय् माकथं खर्च याय् सेकेगु हे बुद्धया अर्थनीति ख न कि धनकुवेर जुया च्वनेगु ।

बुद्धया विचार अनुसार नेगु-त्वनेगुया व्यवस्था मजुल धासा सुना नं

निर्वाण सुख प्राप्त याय् फैमखु । थन बुद्धकालीन घटना छगू न्ह्यथने—

छको भगवान बुद्धं भिक्षुपिन्त न्वाना धया बिज्यात— छु छिंपि द्वहं थें म्वाना च्वनागु ? “बलिवदोव जीरति” (जीवति) नया त्वनाजक ह्ति बिते याना च्वनेगु बाँमला । आपासित हित जुइगु व कल्याण जुइगु उपदेश ब्यू हुँ ।

बुद्धया खें न्यना भिक्षु छह्य सरासर पिहाँ वना प्वा सुखु गंका लें प्वना च्वंम्हेसित बाखें कैवन । नेपित्याम्हेसिनं छु बाखें न्यनी । व पर्विंगि न पुछे हे मया । मतलव वास्ता मत ।

व भिक्षुं पर्विंगियात लपु ज्वना भगवान बुद्धयाथाय् यंका धाल—

भन्ते ! छपिसं बाखें कँ हुं धाल— ध्व मनूनं बाखें न्यने मयो हैं । आ छपिसं छक खें कना बोध याना विज्याहुँ ।

भगवान बुद्धं व पर्विंगियाके न्यना विज्यात—छं नेमखंगु गोन्हु दत ? पर्विंगिया लिस ख मिन्हु स्वन्हु दत । वसपोल बुद्धं भिक्षुपिन्त धया विज्यात— छुं नेगु ल्यं दनिसा ध्व मनूयात प्वा जायक नका ब्यु । ल न त्वंका ब्यु । नके धुंका पर्विंगियात हुँ धका छवया विज्यात ।

व भिक्षुं धाल— गथे भगवान ! जित धासा बाखें के हुँ धया विज्यात, छलपोलं धासा छाय् उपदेश याना बोध याना बिमज्यानागु ?

बुद्धं धया विज्यात— बाखें कने धुन । तर व भिक्षुं “बुद्धया अर्थनीति” मथू । नेपित्याम्हेसित गनया बाखें, गनया निर्वाण !

आ पाठकवर्ग बुद्धया अर्थनीति ब्बना स्वया ध्वाथुइ धयागु विश्वास याना ।

धन्यवाद

अथ द्वितीय संस्करण प्रकाशन यायेगु ज्याय् धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीयात न्ह्यव्वाका गुहालि याना धर्मदान यायेगु श्रद्धा तया बिज्यागुर्लिशाक्य प्रेस परिवारयात दुनुगलनिसङ्गे यकवं धन्यवाद बिया च्वना ।

युकथं परलोक वने धुं कुहु दीज्येमान शाक्यया गुण लुमंका धर्मया सफू छापे याना धर्मदान यायेगु तथंगु त्याग चेतना व कर्तव्य पालन यातभुया चिख । दिवंगत जूपिनि नामं थथे धर्मदान यानागु धात्येया श्राद्ध च ।

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी अथ अर्थनीति धर्मकीर्ति ग्रन्थमालाया ५० गृगु सफूया रूपे छापे याना गुगु ढंगं न्ह्यव्वाना चंगु ख अथ छगू आदर्श व अनुकरणीय तथा उत्साहवर्धकगु खेख । उकि धर्मकीर्ति विहारयात साधुवाद दु ।

आक्षन्दकुटी

यांचापुढी

१११३१२०३४

मिश्र अशवद्योद
मिश्र कुमारकाशयप

प्रकाशकीय

धर्मकीर्ति अध्ययन गोष्ठीं थुगुकथं मनंतुनासिकं अपो सफू
प्रकाशन यायेगु ज्याय् न्हाव्वाय् फुगु खना जिमित साप गर्व ता ।
थथे मनंतुनासिकं रचनात्मक ढंगं स्थलाक् बुद्धधर्म प्रचारया ज्या
याये फुगु श्रद्धावानपिनिगु च्वखगु श्रद्धा व त्यागं खः ।

दिवंगत दीज्येमान शाकयया पुण्यस्मृतिस “बुद्ध्या अर्थनीति”
सफू छापे याना धर्मदान यायेत शाकय प्रेस परिवारं त्याग व श्रद्धा
तया बिज्यागुरुलि धर्मकीर्ति परिवार साप लेता वो नापं कृतज्ञता
प्रकट याना च्वना ।

सफू च्वया बिज्यापि श्रद्धेय अश्वघोष भन्ते व कुमार
भन्तेपित नं धन्यवाद विया च्वना ।

- धर्मवती

धर्मकीर्ति विहार

अध्यक्ष, धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

श्रीघ

१५ आश्वीन २०३४

धलकः

गौतम बुद्ध्या महत्व	१
सिद्धार्थ्या गृहत्याग	३
संघ्या स्थागना	१०
आर्थिक उन्नतिया उपदेश	१३
कलहशान्ति	२८
उत्थान व पतनया कारण	३१
स्वतन्त्र चिन्तन	४६
मार्ग प्रदर्शक गौतम बुद्ध	५८
अपराध छाय् दैवल ?	६४
बुद्ध्या अन्तिम उपदेश	६६
बौद्ध समाजे नारीया स्थान	७५

गौतम बुद्ध्या महत्व

थों गनं विश्व शान्तिया सम्मेलन जुल धासा अन गौतम बुद्ध्या नां
सुबानं न्हामर्थनि मखु । गौतम बुद्ध छह्य शान्तिया अग्रदूत धंगु विश्व
इतिहासे दुर्ध्याना च्वने धुंकल । तर अन्तर्राष्ट्रीय शान्ति सम्मेलने गौतम
बुद्ध्या चर्चा ज्वोवं हे वसपोलया जीवनी व उपदेश अध्ययन मयासे
वसपोल छह्य शान्तिदूत ख व थे बुद्ध्या सन्देश न श्रेठ ख धका मिखा
तिसिना विश्वास याना च्वनेगु बुद्धिमानीता मखना ।

छगु अनोथागु खेला बुद्धोपदेश पालि त्रिपिटक अध्ययन याना स्वे बले
मधुगु खे छुं मदु थे च्व, राजनीति, समाजसेवा, आर्थिक प्रश्न, दार्शनिक
विचारया नाप नापं नैतिक विचार ला क्हन हे अपो खने दु । जिमित ला
पालि त्रिपिटक व्वना यंके बले उलि हे क्हन क्हन रसस्वाद दै वो, गुलि कि
चन्दन सिमा पाला यंकु लिसे सुगन्ध अरो दै वैंगु ख । उक्कि प्रस्तुत सफू
गौतम बुद्ध्या समाजसेवा व आर्थिक सन्देश संग्रहया रूपे पाठकपिति
न्ह्योने ते तेना ।

कीसं गौतम बुद्ध्या उपदेश पाखे ध्यान तेगुया नाप नापं सिद्धार्थ
कुमार व गौतम बुद्ध्या विचार धारा पाखे नं ध्यान तया विचार याये बह
जू, मतलव बुद्धोपदेशया उदारतां हे वसपोलया महत्व सीके फु ।

वसपोलया ह्लापांयागु घोषणा ख “मानवं मानवया दिवे छुं भेद
भाव मदु, सकले समान ख । जन्मं सुं नीच ज्वो न सुं ब्राह्मण ज्वो ।
कर्म हे ज्वो नीच कर्म हे ज्वो ब्राह्मण ।” धया बिज्यागु नं दु-न जच्चा
वसलो होति न जच्चा होति ब्राह्मणो कम्मना वसलो होति कम्मना होति
ब्राह्मणो ।”

मेगु वसपोलया धोषणा ख जीवन मुक्ति प्राप्त यायेत द्योया भरोसाय्
च्चने मते, थह्य नाथ थ हे ख । धया बिज्यागु नं दु “अत्ताहि अत्तनो
नाथो” अर्थात् थह्य मालिक थ हे ख, थगु तुर्ति थम्हं च्चीगु सो ।

मेगु वसपोलया धोषणा ख-छुयाये कर्म हे मदु धका कर्मयात् दोष
बिया सुंक च्चने मते उत्साह व प्रयत्न दाना यंकी, कर्म मदुगु नं दया वै ।
कर्मयात् दोष बिया च्चन कि गुबले नं मम् थाहाँ वे फैमखु ।

वसपोलया महानताया लक्षण थ्व नं ख-जि न्हागु धासां विना थगु
स्वतन्त्र विचारं मथूतले थ्व सत्य ख धका विश्वास याये मागु मदु, चाहे
जिगु खँ आजु बाज्यापिनि पालनिसे चले जुया वैच्चंगु नापं थ
मिले ज्वीमा ।

तथागतं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु-जि सुयागु^१ मुक्तिया
जिम्मा काये मफु, जि केवल मार्ग प्रदर्शक (लँ जक केनीहा) ख ।
धया बिज्यागु नं दु—“तुम्हेहि किच्चं आतप्पं अव्यातारो तथागता”
अर्थात् ज्याय् ला छिमिसं हे उत्साह यायेमा, तथागतपि ला केवल मार्ग
प्रदर्शक जक ख । केवल वसपोलं आज्ञा जुया बिज्यागु दु मर्मिगु ले^२ वन
धासा मर्मिथाय् लायी, जिगु ले^३ वन धासा मिथाय् लायी ।

गौतम बुद्ध्या महत्वया बारे थन उल्लेख यानागु बिन्दु मात्र ख ।
अयनं थ्लि हे पर्याप्त थे च्चं बुद्ध्या महत्व सीकेत ।

सिद्धार्थ्या गृह्ण त्याग

सिद्धार्थं कुमार मचांबिसें चिन्तनशील, गम्भीर स्वभावहृ व दार्शनिक न ख । शुद्धोदन जुञ्जुया महामाया ध्याहा याना सीदं (२०) लिपा धृत्य याक काय् सिद्धार्थं ख । बरोबर उदास व चिन्तनशील स्वभाव खना शुद्धोदन जुञ्जुं सिद्धार्थंया ह्याइपु छधाय्या निर्ति मयागु प्रयत्न व उपाय छुं मदु; तालो सिचुसे च्वनीगु महल, चिकुलां लुंसुसे च्वनीगु, वर्षा नं बसन्त थे न्ह्याइपुसे च्वनीगु महल स्वंगु देका बिल, तर फुकं व्यर्थ जुल । यशोधरा थे जाह्य बांलाह्य ध्याहा याना बिल, छह्य काय् दे धुंका नं अज्यागु राज्य वैभवयात खेफाय् थे त्याग याना तोता वन ।

आपासिया कल्पना व धापू ख सिद्धार्थं कुमारं गृह त्याग यागु, रोगी, बुढा, सीहा व प्रव्रजित (त्यागी जीवन) खना हैं । धार्थ्येयागु खें ला केवल अथ ध्यंगु निमित्त जक खना राज्य तोता वंगु मखु थे च्वं । वसपोलया जीवनया घटना व उपदेश स्वे बले समाजया भयंकर विषमता व संघर्ष खना, दुःखमय जीवन सुखमय यायेगु लंगु मावनेत हे गृह त्याग याना वंगु धयागु बिचां वाय् वाय् दु ।

बौद्ध साहित्ये बुद्धकालीन समाजया ह्यायंकं बांलाकं क्यना तगु दु । अबले सिगु समाजे ऊच-नोच, तमि-चोमि, ने मखना वाथा वाथा कना च्वंपि यववं दु । छखे मिसातेगु जीवन तच्चकं दयनीय जुया समाजे थाय् मदै च्वंगु अवस्था ख । थज्यागु असमानता व दुःखमय समाज खना राज्य वैभव खना सिद्धार्थं वाक्क वेकल नाप नापं धृणा नं जुल । सिद्धार्थं कुमार छह्य राजा जुया जनतया बिचे वना जन सेवा यायेगु तत्कालीन समाजे असम्भवया खें ख धयां अतिशयोक्ति ज्वीमखु । खतु बुद्ध

परिनिर्वाण जुया २१८ दें लिपा सम्राट अशोक सच्चा जन सेवक जुया
राजा प्रजाया निति धयागु प्रमाण त्वहंते किया वन ।

सिद्धार्थया बाल जीवनी छक अध्ययन यायेनु अले जक वसपोलया
हृदय उदार जू मजू सीके फं । छन्हु सिद्धार्थया धाइनं थहु मचा नं दबारे
खना हल गुहा कि सिद्धार्थ बू खुनु हे बूहा ख । व धाइनं व मचा
सिद्धार्थया न्होने तया धाल- छ तधिक जुल धायेवं छं राजकुमारया
चाकरि याये दै तिनि । छं मालिक राजकुमार धका सीका का । सिद्धार्थ
थ उर्वल छवहा मचाया लवा स्वया ह्लिल च्वन । मती तल- जित
हितेत पासा छहा माला च्वंगु ।

सिद्धार्थ- वा यन जि नापं हित वा ।

छहा धाइ- राजकुमार व छहा नोकरानीया मचा छपि छहा
राजकुमार ।

जिपि निम्हं चकिधिकपि मस्त ख वा को ह्यिते नु धका सिद्धार्थ
थगु ताल धैच्वन ।

धाइ- मखु राजकुमार, छपि नोकरमचानाप ह्यिते मज्घू, छपिसं
राजकुमारया दर्जा नं ते मसला ?

दर्जा !! छु धयागु, जि छुं मथू धका सिद्धार्थ ह्लिल च्वन ।

मेह्य धाइ- तधिक जुल धायेवं सी का !

व धाइया मचां- माँ ! जित व सल छहा कया व्यु धका पिरे
याना च्वन ।

ह्याउहा लाकि तुयुहा, गुह्य सल धका सिद्धार्थ न्यन ।

हुं का ह्याउसे च्वहा सल धका धाइया मचां फोन ।

छुं छुं नं कोने मज्यू ताले मलाहृ मचा, सुँक चवं धका बाह्यसिनं
धाल ।

छंत माला चब्हू हुं ह्राउंहू सल मखुला ना धका सिद्धार्थं बिल ।

मज्यू ! मज्यू !! वयात बी मज्यू धका छहू धाइनं गना चवन ।

हाकनं मेहू धाइनं धाल- राजकुमार, मचाया बानि स्यंका बिज्याय्
मते, लिपा व मचां छपिगु छघने न्हू वै ।

सिद्धार्थ-छिमिसं जित जिगु छुं चीज मेविन्त मबीमु बानी स्यना
तेनागु ला ?

धाइ- श्व छिगु न्हूवोसा ख राजकुमार ।

सिद्धार्थ- थथे छाय, जि बी धुंगु वस्तु सुना न काये दैमखृ, अथे
थया ह्राउंहू सल व मचायातन्तुं बिल । गाडा छागु छन अपो बिया छोत ।

गज्याहू छो थे चब्हू राजकुमार धका मनं मनं सुबा बिसे� धाइ नं
मचा नं खुशी जुल ॥

लिपा बसन्त बले शुद्गोदनं सिद्धार्थ कुमारयात पिने चाहिके यंकन ।
छथाय ज्यापु छह्यसिनं बुं पाला चवन । अन सिद्धार्थ कुमारं ध्यान बिया
स्वया चवन । अन ऊ छहू गनं वरे गनं वो छ्वं वया कीत गुर्वि कि
ज्यापुं बुं पाला वां छोगु बवाना यंकल ॥†

हान छक बगीचाय् चाह्यु वं बले माय्बिलिचां लापचा लुना चवंमु
छन । माय्बिलिचित व्यां नं लुना छोत, व्याँवात सर्वं वया लुना बिल ।
हान मेथाय सर्वयात नबोच्चं शिकार याना चवंगु छन ॥§ श्व घटनां

† Siddhartha : Harindranath Chittopadhyaya

‡ The Buddhist Bible

§ The Light of Asia.

सिद्धार्थयात् मन् फहिका बिल । सिद्धार्थ विचार वात अहो !!
बलमेसिनं बलमेसित मिकार याइगु; अथे हे पिंडे चाहूं वं बने
दरबारं पिनेया जीवनया ह्लायकं नं छन । बुङ्या याचा चवंह्य ज्यापुया
म्हे छुं महु, ह्य हाकुसे निभालं बवया चवने धुँकल ।

सिद्धार्थ कुमारं मती तल- छु जि एव राज्य तोता छपु न्हगु लं
माले मफै ला । वहे न्हगु लं मालेया निंति सुत तपोबन बने धका पिहाँ
वंगु सिद्धाय् याकचा संसारं अलग गुया च्वनेत मखु । शायद रुठीवादीतेत
व दार्शनिकतेत एव खें चित्त बुझे भजवी फु । यदि सिद्धार्थ कुमारं रोगी,
मृतक, बृद्ध व प्रवचित उना ग्याना रंराग्य जुया पिहाँ वंगु उसा,
समाजया विषमता, असमानता व आधिक दुर्दशा मुधार यायेत वसपोलं
छुं लं मध्यंगु जूसा बुद्ध महा यावव धायेनु उचित मखना । बुद्ध छह्य
साधारण भनू मान्र उवी । विश्व शान्तिया निंति बौद्ध धर्मया आवश्यकता
धायेनु छु ख्वालं ? वेद पारंगत गुया चवंह्य विद्वानह्य राजकुमारयात ला
बुह्हा उवीगु, रोग उवीगु व सी मा धंगु छुं मस्यूह्य ह्याउंमचा याना बिल ।

खनु साधारण राजकुमारसेसं बुःख धंगु छुं मस्यु, रोगी व सी मादि
धंगु नं मस्यू ख; तर सिद्धार्थ कुमार छह्य असाधारणह्य राजकुमार ख ।
मचांनिसे दार्शनिक विचारह्य ख । सिद्धार्थ कुमारयात मचांनिसे रोगीपि,
बुह्हापि सुं नापलाके मध्यू ख । तर शुद्धोदन गुह्य कि सिद्धार्थया बौ नं
काय् नाप मला ला ? शुद्धोदन गुह्युया व्याहा याना नोदं २० दु बले
तिनि सिद्धार्थ जन्म जूगु धैमु बुद्ध जीवनी सकुलि दु । सिद्धार्थ कुमार २९
नोपुदं दु बले तिनि छ्यें तोता वंगु । आ कल्पना याये नु शुद्धोदन व
सिद्धार्थ काय् बौ निम्हं उथें उथें चवं लाकि छह्य बुह्हा, छह्य त्यायह्य उवी

थे च्वै ? ध्वं खै विचारणीय जू । ख मखु कल्पना याना स्वे बह जू । चित्रकारतेसं च्वैतगु तस्वीरे ला सुद्धोवन जुङु न्यावक हे बुला खने दु । सं अ्वैसे ध्वने धुंकल । खवाले ला हय् हय् कुने धुंकल । सिद्धार्थ थे ल्याय्हू खने मदु ।

थम प्रश्न नं ज्वी फु-प्रदि समाजवा असमानता व आर्थिक विषमता प्रदेकेत राज्य त्याग याना बहू जूसा छाय् तपस्या या बंगु ले ? बुद्धत्व प्राप्त याये धुंका मं छाय् गरीब उद्धार या मबंगु ?

वसपोलं तपस्या उकि याना बिज्यात कि सामाजिक व आर्थिक सुधारया निर्ति अध्यविश्वास व धार्मिक भावना पंगल जुया चंगुलि, थौ नं पंगल जुया हे च्वन तिनि, ध्वं खै ख मखु अ्वीका कायेत तपस्या याना बिज्यागु खै । शरीरथात कष्ट बियर तपस्या याना दुःखं मुक्त ऊवी धंगु अन्ध भावना थम्हं बालाक अनुभव याना, अ्वीका तिनि वसपोलं मेपिन्त कना बिज्याइगु । यत अनुभव मज्जूगु खै छुं नं वसपोलं कना बिमञ्च्या ।

थथे बित्रा याना स्वे बले अपायसकं सुख वैभवे ध्वलंश्य राजकुमारं राज्य तोता बंगु केवल मनूनेगु जरा व्याधि, मरण व प्रवजित रूप आदि निमित्त कथा आध्यात्मिक पाखे अपो कल्पना याना धैंगु आपासिया धापू व विचार खसा नं बालक कालनिसें दार्शनिक विचारह्य सिद्धार्थ कुमारं संसार छसा विरक्त ज्ञूगु मेगु हे भौतिक पाखे नं विस्तृत रूपं विचा याना धैंगु मती तेथाय् दु । ह्लापां च्वे उल्लेख याना थे सिद्धार्थ कुमार जन्म जू बले मनूनेशु गरीबी व अशिक्षिततां याना अनेक प्रकारया विपत्ति व रोगं प्रसित जुया चंगु धैंगु पालि साहित्यं नंवाना चंगु दु । उखे समाजे मेगु हे जाति भेद, धार्मिक अध्यविश्वास, हिंसा, दैवभक्ति अति

हिंसावादी कटूर धार्मिकपन्थी व क्रोध आदि राज्य याना स्वंगु जुया चवन् । एवं प्रकारं समाज दुःखीतगु खना सारा संसार दुःखमय व संघर्षमयया छ्येऽधंगु सिद्धार्थ मती तल ज्वी धंगु विश्वास याये थाय् दु ।

उल्लिनं सन्तोष मजुया आलारकालाम आदि दार्शनिकतनाप वाद विवाद याना नं प्रयत्न याना स्वत् । मेमेपि दार्शनिकत नं नाप लाना अभिगु मतानुसारं शरीरयात दुःख बिया खुदं तक तपस्या याना बिज्यात् । तर अथे याना नं ज्ञान प्राप्त याना काये मफत । अले वसपोलं मती तया बिज्यात् अभिगु मार्ग ठीक मजूगूलि आपलं मनूत नं मञ्चुगु ले लाना चवन् । अतः शरीरयात पीडा बी म्वागु, चांलाय् म्वागु, मध्यम प्रतिपदां युक्तगु एकान्ते स्वतन्त्र चिन्तनया भावनाय् चवना बिज्यात् । फलस्वरूप बुद्ध गयाय् बोधिवृक्षया कवय् वसपोलं दुःख, दुःखया कारण, दुःखया अन्त व दुःख मदेकेगु लै आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग बांलाक श्वीका बिज्वात् । श्व प्यंगु आर्यसत्य अबबोध याये धुनेवं वसपोल बुद्धया नामं प्रख्यात जुल ।

बुद्धत्व प्राप्त याये धुनेवं सारनाथे बिज्याना धर्मचक्र चाहिका घोषणा याना बिज्यागु छु ? भिक्षुपि, निगू अन्त सेवन याय्गु तोता मध्यम मार्गे वनेगु स्व । मतलब अत्यन्त सुखी, भोग विलासी व दुःखी पीडित जीवन तोता बिचेयागु लै । पूँजीपति धन कुबेरं सुखी विलासी जीवन हना चवनी; उखे गरीबं कष्टमय जीवन । यथे प्रकाश याना बिज्यागु थगु हे अनुभवं ख धंगु स्वोकार यायेत अबले आपासिनं लिमच्यू । व थेन्तुं गौतम बुद्धं संसारयात क्यना बिज्यागु न्हगु सदाचार विधि लै*-

* एकायनो मग्गो

सम्मादिट्टी—ठीक श्वीका कायेगु,

सम्मा सञ्चूप्त—ठीक कल्पना,

सम्मा वाचा—ठीक खं ह्लायेगु,

सम्मा कम्मन्त—ठीक ज्या,

सम्मा आजीव—ठीक जीविका,

सम्मा वायाम—ठीक उत्साह,

सम्मा सति—ठीक सुमंति (स्मृति),

सम्मा समाधि—ठीक चित्त एकाग्रता,

थव आर्य अष्टाङ्गिक मांग मध्यम प्रतिपदां युग्मगु जुया जनप्रिय जुल । थुंकि बाहिक वसपोलया व्यवहारं व न्हगु सन्देशं समाजया दुर्बलता हटे जुया वगु बांलाक खने दुर्गुलि मनूतेगु ध्यान वसपोलया सिद्धान्तपाले वन । थुगु बारे थन आपालं कारण दुसा नं छगु निगु जक थन प्रस्तुत यासा गाथे च्वं ।

बुद्धं तृष्णा अथवा लोभ माँभगु धैंविज्यागु अम्हं कला काय म्हाय व छ्यें बुं आदि त्याग याना तिनि ख । उंकि तृष्णाया बारे वसपोलं व्याख्या याना विज्ञागु खे अस्वीकार यायेत मर्छि । अथे हे क्रोध पिकाम् मज्यू धया विज्यागु हे देवदत्त आदितेसं यागु पोडा व कष्ट सहयाना तिनि ख ।

अभिमान मर्भि व अलाभदायक धैंविज्यागु हे नीच कुलविष्याय् भिक्षा विज्यासे क्यना ख । थये हे न्हायगुं क्रियात्मक आदर्शवादी जुया विज्याह्य जुया मनूतसे वसपोलया अनुसरण यमेगु लाभदायक धैंगु श्वीका काल । बौद्धधर्म याकन प्रचार जूग्या कारण नं विशेष वसपोलया आदर्श बलं ख ।

संघया स्थापना

मेमेगु नं बुद्धं लं जक क्यना बिज्यागु मखु समाजवादी संघया संगठन याना बिज्यात । वसपोलं ह्वापा मिक्षुपितर्नि उपदेश बिया बिज्यागु । यथे छाय् वसपोलं छागु मेगु हे लं क्यना बिज्यागु ? धन व धनोष जंन मार्ग वा धिवा मुंकेगु साधन व्यक्तिगत ज्ञूगुया दोष जक मखु उकि याना जुया च्वंगु मानव समाजया हाहाकार व आयिक असमानता वसपोलं बांलाक हे सोका बिज्यागु दु धयागु कल्पना याये थाय् दु । तृष्णा फुकक दुःखया हा धयागु व तृष्णायात हाँ निसे लिना वां छोयेषं दुःखं मुक्त ज्वी धका धया बिज्यागु ख । अप् नं धनोषाजंन मार्ग सामूहिक (अंका) राष्ट्रियकरण यायेगु तत्कालीन समाजया अनुसारं याये फंगु ज्या मज्जुया थ हे प्रवर्जित जुया संघया संगठन याना बिज्यात । अब गृहस्थ समाजया नमुनाया निति वसपोलं यथे याना बिज्यागु ख व कि याकचा याकचा मिक्षुपि जक निवाणे बनेत । तर कहुर धर्मवादी परम्परा अनुसारं ला मिक्षु जीवन केवल थ याकचा जक निवाणे बनेत ख । अब खें प्रवर्जित उवीबले छ्वंकीगु पालि वाक्य धा । वास्तवे ला अथे मखु थें च्वं । अब हे खें मतभेद जुया ख महायान व हीनयान आवि बौद्ध सम्प्रदाय दुगु ।

तथागतं गुगु समाजया संगठन याना बिज्यात, उकि फुकक जातिया मनूतेत लं चा । राजानिसे पवर्गीतक, बेश्यानिसे डाकुतक, च्यामखलनिसे ब्रह्मनक सकले वसपोलया समाजे वा संघे दुथ्या । अथे धका उकी तध ओधं, तमि चोमि, थो त्यो थो मत्यो धयागु छुं भेदभाव मदु सकले

मप्रान् । गथे कि गंगा यमुना (विष्णुमती, वारमती) सरभू आदि नदी समुद्रे मिले जवी, अथे हे तथागत द्वारा नव संगठित समाज नं ख । उकी बुध्यापि फुक जातिहीन वर्गहीनपि ख; गथे कि समुद्रे छां जक चिया रस दु, अथे हे बुद्ध द्वारा संगठित समाजे नं छां मात्र रस ख विमुक्ति (निष्कलंक वा शान्ति) रस ख ।

वसपोलया संघ समाजे व्यक्तिगत सम्पत्ति मदुः बु पुनेगु वस, भिक्षापात्र, जनी छपु, संखायेगु खोचा तथा मुलु सुका आदि । मेगु फुक दान वेगु चोज संघिक (मंका) ख । छुं चोज सुं भिक्षुयात माल धासा संघयाके पवनेमा, संघ मुना बहुमतं वा आपासिगु इच्छानुसारं चोज हना बी । शोषण नं मदु । व्यक्तिगत रूपं बोगु दानयात सिबे सांघिक रूपं बोगु दानयात बुद्धं अप्पो प्रशंसा याना बिज्या ।

थुकिया मतलब थ्व मखु कि सकले छ्यें बुं कला भात तोता भिक्षु, भिक्षुणी जवी मा, अले जक थज्यागु समाज बने जवी वा आदर्श समाजया स्थापना जवी । ह्वापां च्वे धाये हे धुन कि-तथागतं गृहस्थ समाजयात नमुनाया रूपे आदर्श समाजवादलिसे बोगु संघ (उपभोगे जक उत्पादने मखु) देका बिज्यागु ख । (भिक्षु संघ स्थापनाया मतलब थ्व मखु कि सारा समाजयात ब्रह्मचारी जीवन याना बियेगु ।)

तथागतं संघ स्थापना याना क्रियात्मकं सांघिक पालन क्रप देका व्यक्तिगत सिबे संघयात पूर्णरूपं महत्व बिया बिज्यागु दु । उदाहरणया लागि—

राजदरबारे च्वना च्वंहा महा प्रजापति गौतमी, गुहासिनं बुद्धयात लालन पालन वोषण याना तथिक यात चिरिमाँ सा नं थ काय् भापिय॥

बिचा याना तह्य, बुद्ध्यात थगु हे ह्लातं चीवर (वस्त्र) छजो तयार
याना बो धैंगु निश्रय यात । अले महारानीं कपाय् कायेके छोया, राज
इरबारे च्वर्पि अनेक सखितेगु गुहाली कया, थम्हं हे कपाय् फेना काप याना
चीवर वस्त्र छजो तयार याना थ काय् यात दान बोत यंकल । प्रजापति
गौतमीं बुद्ध्याके थथे प्रार्थना यात— भन्ते ! जि श्व न्हृगु चीवर छजो
छलपोलयात हे चढे यायेत थम्हं हे काप याना तयार याना हयागु ख,
कृप्या जिगु उपरे माया तया स्वीकार याना बिज्याहुँ ।

गौतम बुद्धं अस्वीकार यासें आज्ञा जुया बिज्यात— गौतमी, श्व न्हृगु
छंगु चीवर वस्त्र छजो संघयात ल ह्लाना व्यु, संघयात ल ह्लाना बिल
धायेवं जित नं व्यूगु ज्वी संघयात नं “संघे गौतमी देही, संघे दिन्ने
अहं चेव पूजितो भविस्सामि संघो चाति ।” ×

थथे छाय् तथागत धया बिज्यागु ? गौतम बुद्ध्यात व्यूगु जूसा
व्यक्तिगत जुल, हानं थ धैंगु भावना दैगु जुल श्व ला गृह समाजयात
आदर्शया निति धैंगु स्पष्ट सो दु । आ गृही, प्रवर्जित निगृ पक्ष नं आदर्श
कया ज्या कायेगु व वशवहारे हेगु अत्रस्या जुया च्वन ।

× मजिझम निकाय-दक्षिणा विभंग

आर्थिक उच्चतिया उपदेश

सारनाये भिक्षु संघ स्थापना याना विजयाय धूंका, अनसं मुना चवंपि
भिक्षुपि सता विजयाहु गौतम बुद्धं आज्ञा जुया विजयात— भिक्षुपि !
योपि फुक्क बन्धनं मुक्त जुल । आ छिपि सुंक चवंचवने मते । मानव
कल्याणया निति देशं देशे, नगरं नगरे, गाँ गामे चाहु हुँ, छपु लं निहा
धनेमते । वना आदि मध्य व अन्ते कल्याण ज्वोगु उपदेश ब्यू हुँ । ‘चरथ
भिक्खवे चारिकं बहुजन हिताय बहुजन सुखाय लोकानुकम्पाय अस्थाय
हिताय मुखाय देव मनुस्सान ।’★

तथागतया आज्ञानुसारं भिक्षुपि गाँ गामे वना उपदेश ब्यूगु छु धंगु
थव न योंसं सांके बह जू । साधारणतः अबलेयः समाजे जनता आपालं
दर्द्र अशिक्षित सफा सुघर याना चवने मसगुर्लि व पथ्य (योग्य, खाद्य
प्राप्त मजूर्गुर्लि निरोगीपि न कम हे खने दु । अमिके निर्वाणया खँ सीकेगु
शक्ति मढुनि । उंकि अमित निर्वाण व अमिधमेया सिबे लौकिक उन्नतिया
लागि मागु सामान्य ज्ञान व सरल (अपुगु) खँ माला चवंगु खने दु ।
साधारणतः जनताया दैनिक जीवनयात मागु उपदेश विया विजयागु खँ
त्रिपिटके थासं थासे उल्लेख याना तगु दु ।

सम्यक् सम्बुद्धं भिक्षु जीवन लिपा थंकं पवित्र रूपं तिके यायेया
निति चतुरपच्चय (प्यंगु प्रत्यय) चौवर (वस्त्र), पिण्डपात्र (आहार),
सयनासन (वासस्थान), गिलानपच्चय (वास - औषधी) थव प्यता
भिक्षु जीवनयात मदेक मगा धंगु नियम देका विजयात ।

★ महागग्ग सयुत्तिनिकाय

त्वे च्वगु प्यता चीज पूरा मज्बोकं भिक्षुपि तिके ज्वी थाकुगु जुया
अथे बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यागु ज्वीमा । थोकन्हे ला व प्यता जक पुरे
जुया नं मगा । शिक्षा नं अत्यावश्यक जू । श्व न्याता भिक्षुपित जक मखु
मनुष्य धाक्कोसित मदेक मगागु धका सुनां मस्यू ? श्व न्याता छाय
मदेक मगा धैगु भतीचा बिचा याना स्वेनु ।

किछ्छं मच्चान जीवितं*

श्व गौतम बुद्धया वाणी ख । अर्थात् मानव जीवन दुःखमय ख
अथवा संघर्षमय ख; मसीतले म्वाना च्वनेगु साब हे थाकु जन्म जुल कि
मसीतलेयात ने-त्वनेगु, पुनेगु वस, छये व त्वे ज्वीबले वास मदेक मगा ।
श्व प्यता पुरे यायेत न्हागु याना नं जीविका यायेमा धैगु रहस्यगु खं
मखु । बुद्धि विकासया लागो शिक्षा नं मदेक मगा । प्वाया निर्ति हे
मखा मनूतसें तानो मधा, वावो मधा, चिकु मधा, चति नाना वेका, स्युस्यु
हाहां ज्या याना च्वंगु । धनोतेगु ला मेगु हे खं ख । तत्कालीन भिक्षुपिनि
न चाहे वा घेमा, तान्वेमा इले पिण्डपात्र ज्वना भिक्षा वने मा । आ नं
बर्मा व थाइलंण्ड आदि बौद्ध देशो भिक्षा वना भिक्षुपि जीविका याना
च्वन । ध्याव भावना छखे तया नं भिक्षा वने भा ।

जिघच्छा परमा रोगा-

अर्थात् नेपित्याइगु थे तदंगु रोग मेगु मदु । तथागतं थथे आज्ञा
जुया बिज्यागु थगु अनुभवं व ग्राणो धाक्कोसित आहार मदेक मगागु
जुया ज्वीमा । श्व खं झन स्पष्ट सी दु-“सब्बेसत्ता आहारट्टिका”

* धम्मपद

— धम्मपद

संसारया मुख्यगु समस्या छु धका न्यंगु न्हृसया लिस बिसें बुद्ध आज्ञा
 जुपा बिज्यागु ख सकल प्राणीपि आहारे निर्भर ख । अब खं वसपोलं
 स्वयं तपस्या याना बिज्याबले नसा मनसे सोबले ऊं ऊ शरोर घुर्वल
 जुयावन । शरीर बमलागुलि मानसिक नं कमजोर जुयावन । चिन्तन
 शक्ति नं क्षीण जुयावन । थुलिसम्म नं होश मवया वन कि अ छु ज्ञान
 मालेया लागि राज्य तोता वया धयागु तक नं मसिल । लिपा होश वया
 वल । वसपोलं सीका बिज्यात नसा मनसे शरीरयात दुःख बीगु चिमु
 मार्गं मखु । शरीर बमलायकं चिन्तन शक्ति दैमखु धैगु अधीका तपस्या
 तीता अथवा ज्ञान प्राप्त मज्वीकं नेमखु धका यागु अनशन भंग याना
 बिज्यात, शरीर बलायेवं तिनि वसपोलं ज्ञानया लें खन, अले बुद्ध जुपा
 बिज्यात । अलेतिनि वसपोलं न्तुआर्य सत्यं व आर्यं अष्टाङ्गिकं मार्गं
 यथार्थं रूपं अधीका बिज्यात । अबहे अनुभवं ख नेपित्यामेसिनं अर्थात् प्वा
खालिमेसिनं छुं नं ज्ञां अधीका काये फैमखु व नंतिकया ले^० वने फैमखु
 धका आज्ञा जुया बिज्यागु खै । उदाहरणया लागि छागु घटना अन उल्लेख
 याये तेन।—

छन्हृपा खं ख । गौतम बुद्ध आलवी धैगु प्रदेशे बिज्याना उपदेश
 बिया बिज्यात । अन यक्व देक मनूत मुना च्वन । बुद्ध न्हापा अनया
परिस्थिति व अनया मनूतेगु स्वभाव बारे अध्ययन याना बिज्यात । जिगु
 उपदेश अधीका काये फुर्पि दैला धैगु बिचा याना स्वत । छह्यं छह्यं ज्यापु
जक वसपोलया उपदेश अधीका काये फुह्य दैच्वन । तर वया धासा
 नेपित्याना मन थांत मच्वने धुंकल । उपदेश साब न्यने मास्ति वो तर
 अधीका काये मफ् मने नेगु जक मती वैच्वन । बुद्धं वया मनया खं सीका

अन मुना चर्विके न्यन- थन मुपाके नेत्वनेगु दुला ? दुसा हुं सिथे फेतुना चवंह्य सज्जनयात नेगु बिया दिसं धया बिज्यात । मनूत छक्क जुया चवन । मनूतसे न्यन- मन्ते, छाय् छलपोलं अथे आज्ञा जुया बिज्यानागु ? छ ! व छत्य धर्म ध्वीके फुह्य जुया चवन, तर थौं वया सुर्यनिसे बैल (दों) छह्य तना न हे मनसे मा ववं त्यानुल, ने नं तचकं पित्याना चवन । उपदेश न्यनेगु वया साब इच्छा दु, तर पित्यागुलि व जिगु उपदेश ध्वीका काये फैमखु, छाय् कि वया मने शान्ति मदु । उकि सीका का नेपित्याइगु थें तद्वंगु रोग मेगु मदु—“जिघच्छा सदिसो हि रोगो नाम भिक्खुवे नत्यि” धासे जिघच्छा परमा रोगा न धै बिज्यात ।०

संक्षुतया छगु उक्ति नं दु—“बुभुक्षितः किम् नकरोति प्रापम्” अर्थात् नेपित्याहृसिनं छु जक पाप मयाइ अर्थात् गुबले मनू दरिद्र ज्वी वयात नेगु त्वनेगु दैमखु अले वं खु ज्या नं याना है, डाका नं, घूस-व बेहमान-नं याना थगु जीविका चले यायेगु स्वै । गरीबी व दरिद्रता हे क्षपराध व ऋष्टाचारया मूल कारण धैगु दीघनिकायया चुक्कवत्ति सिहनाद सूत्रे बालाक वयना तगु दु । उदाहरणया लागि थन संक्षिप्तं उद्वरण याये तेना—

गौतम बुद्ध मगधया मातुला’ धैगु थासे विहार याना बिज्यात । अन वसपोलं भिक्षुपित सम्बोधन यासे धार्मिक राजा ‘तह्ननेमी’ या बाखं न्यंका बिज्यात गुह्य कि ध्यंगु दिग्गापा न निजेता व अधिगति ख । व बुला ज्वीब थ काय्यात राज्य ल ह्वाना बिल । थुमिगु न्हेगु पुस्तातक राज्य धार्मिक रूपं चले जुया जनता सुखित मुदित जुल । च्याहृह्य

० धर्मपदटुक्या पृष्ठ 463-464

च्याहृह्य चक्रवर्ति स्वेच्छाचारी जुया राज्य बाँलाक चले मया । स्वार्थी
जुल । राज्यितेथाय् वना चक्रवर्ति व्रत मन्यं । यगु बुद्धि हे गा धका
तानाशाही शासन चले यात । व प्रजाया आर्थिक अवस्था सुधरे यायेगु
उन्नति यायगु पाखे ध्यान मत । आर्थिक सुधार यायगु व असमय जुल ।
अर्कि याना दरिद्रताया कोप बढे जुजुं वल । दरिद्रताया कारणं खुँज्या
डाका व हृत्या आदि पापाचार बढे जुल । ★

थव खं सत्य धैगु श्वीका बिज्यागुलि आर्थिक उन्नति मनूतेगु, हित,
सुख व समृद्धिया लागि आवश्यक धैगु बुद्धं व भिक्षुपिसं कना बिज्यागु
खः । दण्ड बोगुलि जक खुंत व डाकु आदि आराधित मदेके फंमखु ।
धात्यें खुं डाकु आदि अपराधी मदेकेत ला मनूतेत जीविकाया लागि इलम
चूलाका बीमा धैगु दीघनिकाय् कूटदन्त सूत्रे बाँलाक धंतगु दु । कूटदन्त
सूत्रया सारांश खः —

तथागत छन्तु मगधे चाह्यु बिज्याबले खाणुमत नामक ब्राह्मण गामे
थ्यनेवं अनसं च्वंगु छगु अंमाया बगीचाय् च्वना बिज्यात । उगु बखते अन
'कटदन्त' नामक छक्षु विद्वान व प्रसिद्ध्यु ब्राह्मणया महायज्ञ यायेगु मती
तया च्वंगु खः । कूटदन्तं न्यना तगु दु कि गौतम बुद्धं झिखुगु परिष्कार
सहित विविध यज्ञ सम्पदाया बारे बाँलाक स्यू । अर्कि कूटदन्त बुद्धयाथाय्
वना प्रार्थना यात— स्वंगु प्रकारया महायज्ञ बाँलाक श्वीक कना बिज्याहुं ।

सम्यक् सम्बुद्धं यज्ञ (होम) विविधा खं कं कं वयात आज्ञा जुया
बिज्यात— ह्लापा महा विजित धैह्य राजाया नं यज्ञ याये मास्तिवया थ
पुरोहित ब्राह्मणयाथाय् वना प्रार्थना यात कि जि प्यंगु दिशाय् नं विजय
प्राप्त याना अधिपति जवी धुन । जिके यक्क ध्यबा दु । आ जित हित

★ दीघनिकाय चक्रवर्ति सिहनादसुत्त

सुख ज्वोगु व राज्य समृद्धिशाली यायेत गजयागु कथं पन्न होम याये माली
आज्ञा जुया बिज्याहुँ । अले विजित जुजुयात व पुरोहित ब्राह्मणं धाल—
महाराज छिगु राज्ये खुं व डाकातसे जनतायात साब सते याना दुःख
बिया च्वन । लेै याक बक ज्वी मज्यू । लूटपाट जुया च्वन । थपायसकं
जनतायात हाहाकार जुया रोग पीडा व मेमेगु भयं त्राहि त्राहि जुया च्वं
बले गन यक्व फुका यज्ञ यायेगु धर्म मखु, अधर्म ख । पुण्यमखु पाप खः ।
शायद महाराज्या थथे नं मती च्वने फु — “जि थुपि बदमास खुं व
डाकुतेत ज्वना सास्ति याये, देशं नं पितिना छ्वे, स्थाना नं बी, कठोर
दण्ड आदि भोग याका कुना नं उपद्रव मदेका बी ।” तर महाराज थथे
दण्ड आदि बियां खुं व डाकु आदि बदमासत मदेके फैमखु । धात्यें देशं
खुं व लुटेरात मदेका शान्ति स्थापना यायेगु जूसा आर्थिक व्यवस्था
बाँलाके मा । व गथे— महाराज सुं व्यक्ति छिगु राज्य बुँज्या यायेगु
इच्छा यात धासा वयात छिखेती सामान व पुसा आदि बिया सहायता
यायेमा । सुं व्यक्ति व्यापार यायेगु इच्छा यात धासा वयात छिपूँजी
(लाय) बीमा । यदि सुं व्यक्ति राजदरबारे जागिर नये धासा वयात
भत्ता सहित तलब बीमा । थुगु नक्सां अंगि मनूत थःथगु ज्याय लगे ज्वी
अले राजाया देशे सुना नं दुःख बी मखु । अले छिगु राज्य ऊं समृद्धिशाली
ज्वी, सकले सुख पूर्वकं जीविका याना च्वनी ।

राजा विजितं पुरोहित ब्राह्मणयात ज्यू हवस धया वना थगु राज्य,
गुपि बुँज्या यायेगुलो उत्साहो खः अमित मागु सामान व पुसा बिल ।
गृह्यसिनं व्यापार यायेगु इच्छा प्रकट यात अमित पूँजी (लाय) बिल ।
गृह्यसिनं जागिर नेगु इच्छा यात अथवा गृह्यसिनं जागिर नया उत्साह

क्यन अमित भता सहित तलब बिल । थथे फुकसितं ज्या चूला बले देशे
गन नं अशान्ति मजू । सुना नं सुयातं सते मया । सकले थथःगु ज्याय्
लगे जुया च्वन् सकले थः मचाखाचा नापं प्याखंहुया निश्चिन्त जुया
जीविका यात । १

चीवर (वस्त्र)

शिष्ट मनूतेत वस्त्रमा धैगु सुनानं मस्यूगु ख॑ मखु । ह्य छह्य तोप्पीगु
व चिकुगु देशया मेगु हे ख॑ खः । गुलि गुलिसिनं वसया लागी दोलंदो दाँ
फुकेत नुग मस्यापि नं मदुगु मखु । गुलि गुलिसिया नेत मदुसा नं वसन्ति
भरे यायेगु व देकेगु स्व॑ । चिकुला व नख चख वल धायेवं गरीबते मास्तिगु
ख॑ ह्लाना व्यागु मखु । आहार थेन्तुं थव नं मदेक मगागु ख॑ । भिक्षुपिणिगु
लागि धाये मागु छृ बुढँ हे मदेक मगागु धका आज्ञा जुया बिज्यासेलि ।
चीवरया बारे हे थम्हं देका तयागु नियम नापं बदले याना बी माल ।

सयनासन—(च्वनेगु थाय्)

नेगु पुनेगु माथेन्तुं च्वनेगु छ्येन नं आवश्यक खः । नाना प्रकारयागु
उपद्रवं बचे ज्वीत, जीवन रक्षाया लागि, स्वास्थ्यया लागि नं छ्येन मदेक
मगागु छता खः । जंगलीत नापं ल्वेहया गुफाया शरण कया च्वनी । उकिं
बुढँ ह्लापां बिहारे आदि छयेन च्वनेगु नियम देका मतसा नं लिपा भिक्षुपिंत
बिहारे च्वनेगु नियम देका बिज्यात ।

गिलान पच्चय—(रोगीया प्रत्येय वासः)

स्वास्थ्य जीवनयात अवश्य मागु खः । धनदौलत यकव दुसा नं स्वास्थ्य
ठीक मज्वीका न्ह्यावले रोग्याहा ज्वीका च्वने माल धायेवं छुं सुख मता ।

१ दीघनिकाय—नालदा प्रकाशन प्रृष्ठ ११५—११६

आपालं देशे ला जनतायात स्वास्थया लागी पथ्य आहार मदया व उपचारया पूरा व्यवस्था मदया जीवन रोग ग्रस्त ज्वीका, दुःखमय जीवन ज्वीका च्वन । बुद्ध अंगुत्तर निकाये धया विज्ञागु दु बिरामीतेत स्वता चौज आवश्यक दु— उचित पथ्य आहार, उचित वास (औषधी) व स्नेही सेवक (सेवा टहल याईहा, A

दरिद्रताया कारणं उचित पथ्य आहार व वास त्याये मफया वा बैद्ययात धिबा बी मफया यक्वं कुष्ट भादि रोगीतनं बुद्धया शरण वया भिक्षु जू वन । भिक्षु जू वन धायेवं पथ्य आहार व वास सिर्विंत प्राप्त ज्वीगु व्यवस्था जुया च्वन । बिभिसार जुजुया जीवक धैहा बैद्य छहा दु । बिभिसारया आज्ञा ख भिक्षुपित निशुक्ल वास याना बीगु । साधारण जनताया वास याके माल धायेवं जीवक बैद्य नाप लायेगु अपु मजू । बिभिसारया आज्ञा कया हे जक जीवकं मेपिनि वास याये ज्यू । भिक्षुपित जक न्ह्याबलें वास याये ज्यू । अंकि आपालं गरीबत वास याकेया लागी व स्वास्थ्य लाभया लागी भिक्षु जूवनोगु । ल्वे लायवं चीवर तोता वनीगु खं विनय पिटकं धैच्चवंगु दु ।

गुलि गुलि भिक्षुपिति हे आवश्यक पथ्य आहार व वास दुसा नं बिचा व सेवा याईपि मदया दुःखसिया च्वंगु खं नं दु । छक ला तथागतं स्वयं थहा हे छहा रोगी भिक्षुया सेवा याना मेपिन्त नं लै वयना विज्ञागु खं महाबगगे दु । वहे घटना थन च्वे तेना ।

उगु बखते छहा भिक्षुया प्वा स्यागु रोगं पीडा जुया च्वन । व थगु मल मूत्रेसं अर्थे परे जुया च्वन । अले बुद्ध थहा हे सेक्टेटरी आनन्द

A अंगुत्तर निकाय तिक्कनिपात

स्थविर उवना चाहूँ बिज्यादले व भिक्षुयाके न्यना बिज्यात-भिक्षु, छन्त छु
जुयाच्चन ? भिक्षु- भन्ते, जित प्रास्याइगु, कारा ज्वीगु ल्वे जुयाच्चन ।

बुद्ध — छन्त विचा याइपि सुं मदुला ?

भिक्षु— भन्ते, सुं हे मदु ।

बुद्ध — आनन्द, ल कथा हति, फोसं हे थ्व रोगी भिक्षुया शरीरसिला
धी । वयागु शरीर अपवित्र जुया च्चन । आनन्द स्थविरं ल कथा हयेवं
बुद्धं ल हायेका बिल, आनन्द ह्यसिला बिल । अले बुद्धं व रोगी भिक्षुया
छ्यों उच्चन, आनन्द स्थविरं तुति व जैं उच्चना ल ल याना खाताय् तल ।

अनं लिपा थ्वहे रोगी भिक्षुया बारे अन चवंपि भिक्षुपि मुंका बुद्धं
आज्ञा जुया बिज्यात थन भिक्षु छहू संच मदया वै थगु हे मलमूत्रे पञ्चरे
जुया च्चन । सुनानं वयात विचा मया, थथे छाय् ? भिक्षुपिसं धाल-
भन्ते, व छहू अहंमानिहू ख । व महंकु बले मेवि संच मदुर्वित वास्ता
मत, उकि जिमिसं नं वयात वास्ता मतया ।

बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यात—भिक्षुपि, आवंलि जि धाय् भिक्षुपिनि
मां-बौ थयिति सुं मदु । य थ हे मां-बौ दाजुकिजा ख । उकि छिमिसं
हे परस्पर विचा व सेवा मयासा सुनां याइ । आ जि धाय्—“योगिलानं
उपद्वृति, सो मं उपद्वृति”A अर्थात् यदि सुना नं रोगीया सेवा यात
धासा व जिगु सेवा यागु ऊबो । अज्यागु अनुभवं ख वसपोलं आज्ञा जुया
बिज्यागु ‘आरोग्या परमा लाभाB’ अर्थात् संसारे स्वास्थ्य लाभ उडीका
च्चनेगु थैं तधंगु लाभ मेगु मदु ।

A विनय पिटक-महावगम

B सुत्तपिटक-धम्मपद

अजभापन (शिक्षा)

शिक्षाया अभावं धर्मं नं अधर्मं अधर्मं नं धर्मं भावा च्वन् । हानं उपर्युक्त समस्या नं ऊं ऊं जटिल (गथ) चिंता वैच्वन् । जीवने उन्नति यायत शिक्षा मदेक मगा । शिक्षा मदुह्य मनूया वाखें भयानक अपराध जबीफु । बुद्धकालीन भिक्षु समाजे नं धर्मं धर्वण याथ् मात्रं ह्यासु वस पुना भिक्षु जूवन । अमिसं युक्ति अयुक्ति, न्याय अन्याय मस्यु । नियम उल्लङ्घन याना जबीगु । बुद्धिया विकास मज् । “पञ्जावन्तस्सायं धर्मो” — अर्थात् प्रजा अथवा न्हापु दुपिन्त जक एव जिगु धर्म ख धर्का गौतम बुद्धं आज्ञा जुया विज्यागु ख । उक्ति जीवनयात शिक्षा नं मदेक मगागु चोज ख धंगु सीकेमा । अले जक मनूत शिक्षित ज्वी ।

धार्थें नं लोक जनतेत शिक्षित व जाग्रत मयायेकं नये त्वनेगु व रहन सहनया परिस्थितिस परिवर्तन मयायकं संयम व ब्रह्मचर्यंया पालन यायेगु अपु ज्वीमखु । अतः यजागु मध्यम मार्गया खोज यायेमा गुरुकं व जीवनया समस्या सन्तोषपूर्वकं हल याये के । उक्ति तथागतं मानव समाजया लौकिक जीवन (परलोके सुख सीगु मखु) उन्नति व सुखमय यायेया लागी कवे वंगु प्यंगु कारण व्याघ्रपद्य सेठयात उपदेश विद्या द्विज्यागु खं अंगुत्तर निकायस दुर्ध्याना च्वंगु दु । ध्व प्यता वस्तु दत धायेवं मनुष्य जीवन सुखो अथवा मानव समाज सुखमय यायेया लागी मदेक मगा ज्—

१) उत्थानविरिय-उत्साह व अथक परिधम ।

२) आरक्ष सम्पदा-सम्पत्तिया सुरक्षा ।

→ संयुक्त निकाय

३) कल्याण मितता—सज्जनपिनिगु सत्संगत ।

४) समानता—आय अनुसारं खर्च यायेगु ।

थव प्यता सम्पत्ति भतिचा विस्तृत रूपं थन उल्लेख याये तेना । तर थुकिया महत्ता छर्लङ्ग अबले खनी गबले मनुष्य जीवनया प्यगु सुख दुःख हु धैयु अनाधिष्ठितक सेठयात कना बिजयागु उपदेशं क्षीर्पि परिचित ज्ञोमा ।

अ) अतिथसुख— आवश्यक वस्तु थके हु धायेगु सुख ।

आ) भोगसुख— कमाय् यानागु धन थ यत्थे भोग यायेगु सुख ।

इ) अनणसुख— साहूं प्रवर्यंका चवनेगु सुख ।

ई) अनबज्जसुख— निर्देष जीवन सुख । ५

उत्थानविरिय

अतिथसुख अर्थात् आवश्यक वस्तु थके देकेत परिधम विना सम्भव महु । कारण सुंक चवंचवनां द्वो नं व्यू वैमखु, न मनुखं हे नक वै । बुद्धया धापु अनुसारं कर्में महु धका सुंक चवंचवनेषु मखु, ज्या याना थंके मा । उकि व्यक्ति उत्साही ज्वो मा । उत्साही व आशावादो व्यक्तिया अभिलाषा हे जक पूरा ज्वो, हतोत्साही ज्वामखु । सुं व्यर्त्ति छुं ज्या याइ, अबले बाधा वया थं वै । खु गुगुं अजागु बाधा नं मढुगु मखु, गुगु बाधां क्षीत इच्छा मदेकं लिचिले माली । तर प्रायः बाधाय् दुने हे सफलता दैगु जुया गुह्य व्यक्ति न्होने पना चबं वैगु पञ्चलयात मदेका बा दबे याना ज्या याना थंकी थं हे थमु ज्या सफल याना काइ । वयात हे

अतिथि सुख दु । परिश्रम विना आवश्यक वस्तु थके देका चवनेगु 'अतिथि सुख' खसा व सुख उत्थान सम्पदाय निर्भर जूबनी । सुयाके 'उत्थानसम्पदा' अर्थात् परिश्रम गुण दैमखु, वयात मागु वस्तु दैमखु, अले वयागु अन्तरात्मायात अथवा आध्यात्मिकयात शान्ति दैमखु । तथागत भिक्षुपिन्त धया बिज्यात—यदि भिक्षुपि चरित्रवान जुया चवने मासा इमित प्यंगु ज्वोजया आवश्यकता पुरे ज्वोमा ।

- १) ज्वोवर (वस्त्र)
- २) पिण्डगात (आहार)
- ३) सयनासन (वासस्थान)
- ४) गिलानपच्चय—ल्वे ज्वो बलेसित वास

बुद्धया विचार अनुसार उपर्युक्त प्यता पुरे मज्बीकं भिक्षु जीवन सफलमय ज्वोमखु । थ्वहे खँ मेपिनि लागी नं ख । जन्म जुसेनि सें मानव जीवनयात नेगु त्वनेगु, पुनेगु, वासस्थान व वासः मा । अले जीवने प्रकृति व आहारया अनुकूल मिले मज्बीवं पिहां बैगु पोडा रोगं मुक्त ज्वोत वासः मदेक मगा ।

थगु उन्नतिया लागी आलसी मज्जुसे उत्साह व परिश्रमी जुया ज्या यायेमा धैगु त्रिपिटके थासं थासे बुद्ध' आज्ञा जुया बिज्यागु प्रमाण दु ।

धन उत्पादन याना परिवार पतन मज्बीक जीविका यायेत ला छ्ये विनाश जुया बंगु वस्तुत हानं देकेत उत्साह यायेमा, छ्ये भवायगु लह्वनेगु व जीर्णोद्धार यायेगु कुत यायेमा. ने त्वनेत अपो मात्राय छर्च यायेगु उच्चित मज्जू । दुश्शील अथवा आचरण बाँमलाह्य मिसा वा मिजं छ्येया हामा ज्वीमज्यू धैगु अंगुत्तर निकाय चतुर्वक्त निपाते धैतगु दु—यदि सुं

व्यापारीं थगु व्यापारे सफलता प्राप्त यायेगु जूस। हिने बहनि परिश्रमो ज्वीमा। मी मागु वस्तुया बारे बाँलाक ज्ञान दुह्य ज्वीमा। थव वस्तु थुलि न्याना थुलि मिल धासा थुलि लाभ दै धंगु चिन्तन शक्ति दुह्य ज्वीमा। थुकिया भतलव थव जक मखु कि न्यार्का ५।- वंगुया छिर्का कया मीगु। माल सुलभ थासं दुर्लभ थाय् यंका मीगु कुशलता नं मा। न्यायेगु छगू तालजु, मीगु मेगु हे याना लाभ उठे याये मज्यू। अधार्मिक व्यापार याये मज्यू। यथे महत्वपूर्णगु खें बा उपदेश फुकं अंगुत्तर निकायस थासं थासे बुद्ध आज्ञा जुया बिज्यागु दुर्ध्याना च्वंगु दु। १

आरक्ष सम्पदा

मनूतसें परिश्रम याना छुं धन संग्रह याइ, व भविष्यथा लागी नं बचेयाना तेमा; उंकि वया सुरक्षा आवश्यक जू। छिखे ला मानव जीवनयात मा बले मागु वस्तु प्रकृति तुरन्त मब्यू, उंकि भविष्यथा आवश्यकता पाले लक्ष याना प्रकृति बाँलाक बीं बले कया सञ्चय (मुंकेगु) यायेगु आवश्यकता दु, मेपाखें मानवयाके न्हाबले थगु आवश्यकता पूर्ति यायेगु साधना मदु, गुलिसिंके क्षमता मदु, उंकि म सञ्चय याये माल, सुरक्षा याये माल। बाकस खापा, चुकू, धुकू व ता थवहे आवश्यकता बचे यायेत गोगु ग्वसा आविष्कार ख। ख थुकों पारस्परिक अविश्वासया भाव न दुर्ध्याना च्वंगु दु। अझ खुंतेत ला ताल जक ग्वया तया नं मगा। लुखाय् व ऊया खापा नं बहलाक तिना तेमा। अय् नापं सम्पत्तिया रक्षा मज्जू, खुया यंका ध्वं, डाका लगे जृ। अले सरकारं पुलिस दिभाग देका तल। अन्यथा भोग सुख हरण ज्वोगु भय-त्रास दु।

१ अंगुत्तर निकाय पृष्ठ ६९-७०

वं खीरु हे जक भोग सुखया अपहरण मधु, अपितु परिश्रमे प्राप्तेगु थत अम्हं भोग मयायेगु अथवा मेपित्त भोग मयाकेगु मं अपहरण खें छ । काय् कि 'भोगसुख' यात नं वं सुचुका ते, लिपा उकिया आवश्यकता अपो देवं अर्थात् भोगसुखया निंति मनूत छटपटे ज्वोबं वं पिकाइ, उकि थगु भोगसुखया वृद्धि याइ । अले सरकारं आमदानी कर (Income Tax) काइ धका नं सुचुका त । तथागतया विचार अनुसारं "भोगसुख" अनुभव यायेगु जूसा वं प्रयोग कायेगु स्वेमा, अन्यथा परिश्रम व्यर्थ छ । वयागु धन खुसि बा वया च्वोक यंकी, मि नया पवी, छुँ, डाकां लाका यंकी, कि सरकारं जपत याना काइ, अले 'भोगसुख' या सार्थकता मं तंका च्वने माली ।*

कल्याण मित्तता

थमं मचाय्क थगु 'भोगसुख' उखे नं मला, थुखे नं मला ज्वोक फवीरुलि बचे यायेत बा परिश्रमया फलया रक्षाया निंति भिपिनिगु सत्संगत नं मा, अन्यथा वयागु ज्वोबन सुडमय ज्वोमधु । मुंका तयागु धन नं व्यर्थे खर्च जुया वनी । अक झीरु निंति तात्पर्य थुलितकं विस्तृत यावने मा कि झीसं जातीय प्रथा भध्ये अज्यागु प्रथा समेतं तोतेमा, गुर्कि झीत ऋणं (साहुं) क्यंका च्वने माली । केवल झीपि साहुं क्यंका च्वने मालीरुया कारण सत्संगया फल जक मधु, जातीय प्रथात मं ख । काय् म्हाय् व्याहा याय बले, गुठी पूजाय् नं क्षीसं थगु भोगसुख प्रति अन्यायं हास है । अक ऋणी नं उवी । प्वा जायेकेया निंति साहुं क्यंका, त्याय् कया व्या चले याये मालीरु ला मेगु हे खें छ; विधि व्यवहार ज्वोरु मेगु हे

* सिगालोवाद सूत्र-दीघनिकाय

खै खै । यग्गु कथं यजु ऋणी जोवने सुख मडु । साहुं वयंका चवने माल धायवं मने भय व त्रासं चिन्तां थाय् कया चवनी । उंकि तथागतया विचारं साहुं मवयंका चवनेगु नं (अनण सुख) छगू सुख ख ।

समानता

थन समानताया अर्थं निगू दु । शार्विक अर्थं ख सकसितं सममाव खनेगु, तध्वीधंया भेदभाव मदेका चवनेगु समानता ख । तर थन आर्थिक दृष्टिकोणं व्यग्धपञ्च सूत्रया धापू कथं आमदानी अनुसारं खर्चं पाये सेकेगुयात है समानता धाइ । आमदानीयात ल्वेक खर्चं पायेगुली गन सुख दु, अन है खर्चयात अनुरूप आमदानी मदै बले दुःख दु । उंकि ला आय न्यातका जूसां व्यय छितका पाइगु । ख दुःख अर्थात् इच्छा पूर्ति मज्बीबं ज्वीगु असन्तोषं सुख प्रति अणिक दबाव हया विजय जूगु खसां आखिरे उंकि पाना ऊं जक है दुःख ज्वी । कारण उंकि साहुं वयनीगु झंझट वै । अले व ऋण दुःखं मुक्त ज्वीत ला 'उत्थान सम्पदा' गुण है थके अपो देके माल । उंकि ह्लापां दुःख ज्वीका लिपा सुख ज्वीगु प्रयत्न पायेगु न्हो है उत्तम । थल जायेकेत छुं ते न्हो उव मज्व ह्लापां स्वेगु बुद्धिमानीया चिं छ । उव बुद्धिमत्तायात ज्यां सामाजिक मान्यता छाँ खें मडु । अले ला मनुखं समाजया न्होने तेगु अपमानजनक थैं चवनीगु । उवया तात्पर्यं पूर्णतः आय व्ययया सिद्धान्ते चवनेगु धात्येयागु नियम मखु, छाय् कि गुगुं देशे आमदानी पर्याप्ति है मजू, गन ज्या मडु अन अर्थे सिना वनेगु बाँला मजू । धापूया मतलव परिश्रमया महत्ता सम्म वयना चवंगु ख । कारण उत्साह व परिश्रम मनूयाके मदै बले, छुं ज्या नं चू मलाइ बले, वयागु आर्थिक स्थिति नं बाँलाइ मखु, अले भ्रष्टाचार घूस प्रथाया

बृद्धि जुया वनी । गन भ्रष्टाचार, धूसखोरीं जीवन बिते याये माली, अन वयागु 'अनवज्ज' निर्देषमय मजूगु जीवनं वयात दुःख बिया चवनी थत थमं खवा खवा त्याना चवनी । गावक आमदानी मदै बले छुं नं छुं उपार्जन मा, ज्या मा अले जक अनवज्ज सुध अर्थात् निर्देष जीवनया सुख दे । थुकथं थव प्यंगू सम्पदा छगु मेगुया पूरक ख । उकि छगु सम्पदा मनूया जीवने मश्त कि वयात दंगु प्यंगू प्रकानया सुख मध्ये छगु न छगूलि व वश्वित जुया चवने माली ।

उलि जक मखु थमं कमाय् यानागु ध्यबाया प्यद्वे छब्ब त्तिच्छयात खच यायेगु, निद्व थगु इलमे लगे यायेगु व आखिरयागु छब्ब लिपा छुं आपत बिपत बलेसित ल्यंकः तेगु नं बुढ़ आज्ञा जुया बिजयागु दु ।

एकेन भोगे भुञ्जेय्य द्विही कममं पयोजये ।

चतुर्तयं च निधापेय्य आपदासु भविस्सति ॥

मतलव प्यकर्का कमाइया छकर्का नेत, निकर्का उयाय् लगे यायेत व ल्यंगु छकर्का लिपाणात ल्यंका ते सेकेमा ।

उपरोक्त खं मनुष्य जीवन सुखमय यायेया लागी गुली उपयोगीं जू, नापं थव उपदेशया धयय वर्तमान जीवन नाप धैगु स्पष्ट जू । युकि हे सो दु, बोद्धधर्म पूर्ण रूपं थवहे जन्म बा थुगु लोकया हित कारक ख । बरु ख, बोद्ध विश्वासं थव नं धाइ गबले वर्तमान जीवन निर्देष सुखमय ज्वी अबले परलोकया नं वयात छुं भय मदु, न त्रास हे ।

कलह शान्ति

थोंया संसारे त्वापु कलह दै चंगुया मुख्य कारण आर्थिक असमानता ।

ਵ ਤੁਲਣਾ ਖ । ਆਧਿਕ ਸਮਝਾ ਹਲ ਜੁਲ ਧਾਸਾ ਅਸਾਨਿਤ ਵ ਕਲਹ ਧੰਗੁ
ਦੈਮਖੁਥੇਂ ਚਵਾਂ । ਛਕ ਭਿਕੁਪਿਨਿ ਬਿਚੇ ਨਿਜਿ ਖੋਲਵਾਪੁ ਜੁਲ । ਬੁਢਾਂ ਹੈ
ਲਵਾਪੁ ਛਿਨੇ ਧਾਧ ਨਫਤ । ਲਿਪਾ ਆਧਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਿਨਿ ਲਵਾਪੁ ਛਿਨੇ ਜੁਲ ।
ਖਵਹੇ ਖੋ ਥਨ ਸੱਖੇਪਾਂ ਤਲਲੇਖ ਧਾਧੇ ਤੇਨਾ ।

ਗੌਤਮ ਬੁਦਧਾ ਸ਼ਿਖਧਿ ਨਿਧਵ ਦੁਗੁ ਜੁਧਾ ਚਵਨ । ਛਥਵ ਸੂਤ੍ਰ ਅਧਿਯਨ
ਧਾਨਾ ਧਰਮ ਕਥਿਕ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਵਚਨ ਬੋਗੁਲੀ ਸੰਲਾਨ ਜੁਧਾ ਚਵਨਿਧਿ । ਮੇਗੁ
ਛਥਵ ਖ ਨਿਧਮੇ ਗੈਰਵ ਤਥਾ ਵਿਨਧ ਧਰ ਜੁਧਾ ਅਨੁਸਾਸਨ ਪ੍ਰਿਧ ਜੁਧਾ ਚਵਨਿਧਿ ।

ਭਿਕੁਪਿਨਿ ਨਿਧਮ ਅਨੁਸਾਰਾਂ ਚਬਿ ਲ ਛਥਲੇ ਧੁੰਕਾ ਲੋਟਾ ਬਾ ਮੇਗੁ ਥਲ
ਮੋਖੀਕਾ ਧਥਾ ਸਥਾਨੇ ਤਥਾ ਵੇ ਮਾ । ਛਨ੍ਹਧਾ ਖੋ ਧਰਮ ਕਥਿਕਤੇ ਨਾਧੋਧਾ
ਪ੍ਰਸਾਦਵਥ ਚਬੀ ਦਿਸਾ ਚਵਨਾ ਲੋਟਾਧੁ ਲ ਲਧਕਾ .ਅਥੋ ਤਥਾ ਥਕਲ । ਅਨੰ
ਲਿਪਾ ਵਿਨਧਧਰਤੇ ਨਾਧੋ ਚਬੀ ਦੁਹਾਂਵਨ । ਲੋਟਾ ਨਿਧਮਿਤ ਰੂਪਾਂ ਤੰ ਮਤਗੁ
ਖਨਾ, ਪਿਹਾਂ ਵਧਾ ਸੂਤ੍ਰਧਰ ਵ ਧਰਮ ਕਥਿਕਧਾ ਨਾਧੋਧਾਤ ਧਾਲ— ਸਵ ਲੁ
ਆਪਤਿਜਨਕ ਜਧਾ ਧਾਤ ਅਲੇ ਉਮੇਹਸਿਨਾਂ ਗਲਤੀ ਸ਼ੀਕਾਰ ਧਾਨਾ ਕਥਮਾ ਪਵਨ,
ਖ ਥਵ ਲਾ ਆਪਤਿ ਖ ਅਰਥਾਤ ਜਿਗੁ ਭੂਲ ਖ । ਤਰ ਉਹਾਂ ਵਿਨਧਧਰ ਥ
ਸ਼ਿਖਧਿਪਿਤ ਛੁ ਧਾਵਨ— ਏ !! ਫਲਨਾਹੁ ਕਰਪਿਨਤ ਬਾਖਾਂ ਜਕ ਕਨੇ ਸ ਤਰ
ਨਿਧਮ ਛਗੂ ਹੈ ਪਾਲਨ ਧਾਧੇ ਪਸਹੁ ਇਤਧਾਦਿ ਰੂਪ ਵਿਸਾਖਾਨਾਧਾ ਖੁੰ ਫੁਕਾਂ
ਕਨ । ਵਧਾ ਸ਼ਿਖਧਿ ਸੂਤ੍ਰਧਰਧਾ ਸ਼ਿਖਧਿਵਿਧਾਧ ਵਨਾ ਛਿਮਿ ਗੁਰੁ ਬਾਲਾਕ
ਬਾਖਾਂ ਜਕ ਕਨੇ ਸ ਥਮ੍ਹਨ ਨਿਧਮ ਪਾਲਨ ਧਾਧੇ ਸਸਹੁ ਇਤਧਾਦਿ ਰੂਪਾਂ ਗਿਜੇ ਧਾਨਾ
ਚਵਨ । ਥਵ ਖੁੰ ਖ ਮਖੁ ਧੰਗੁ ਥ ਗੁਰੁਧਾਕੇ ਨਧਨ ਵਨ । ਖ ਜਿਗੁ ਮੂਲ ਖ ਧਕਾ
ਜਿ ਕਥਮਾ ਸਮੇਤ ਪਵਨੇ ਧੁਨ ਆ ਹਾਨਾਂ ਥ ਸ਼ਿਖਧਿਪਿਨਤ ਧਧਾ ਅਥੇ ਧਾਲ ਕਾ
ਮਖੁਲਾ ? ਜਿ ਕਥਮਾ ਪਵਨਾ, ਵੰ ਕਥਮਾ ਬੋ ਧੁੰਕਾ ਨ ਥਥੇ ਧਾਇਹੁ ਗਜਧਾਹੁ
ਵਿਨਧਧਰ ।

थव हे खं थुले च्वंपिसं उह्य विनयधरया शिष्यपिन्त धाल छिमि गुह
नियम पालन जा साब याइह्य ख तर क्षमा पवंमेसित मार्फा बी धुंका नं
हानं हानं छको दोहरे याना च्वनीह्य इत्यादि रूपं कलहया पुसा चुलि
जाया बल । फल स्वरूप निले नं थपि भिक्षुपि सूत्रधर व विनयधर धंगु
नं लोमन नापं शान्ति नायक तथागत नं लोमन । सारा अनुयायीत निध्व
जुल । तथागत स्वयं विजयाना मिले यायेत सन तर असफल जुल । उल्टा
भिक्षुपिसं तथागतयात छु धाल छपि छपिनिगु ज्याय् विजयाहुं, जिमिगु
ज्या जिमिसं हे वे इत्यादि । अले तथागत हृदयस धक्का लगे जुल ।
यज्यापि फैतनाप नं च्वनेगु ला धका स्वैतं छुं मधासे याकचा जंगले
विजयात । अले भिक्षुपिनि व मेमेपि उपासकते तथागतया दर्शन याये मखन
फुकसिनं मती तल— “थूपि ल्वापुखिचा भिक्षुपिनिगु कारणं तथागतया
दर्शन मंत । थूपि ल्वापुखिचा भिक्षुपित दान बी नं मडु, सत्कार याये नं
मखु, लवा नं स्व बने मखु ।”★

दातार्पि सुं नं मबल, ने मखनावल अले ल्वापु छिचाते आपत जुल ।
थथः हे मिले ज्वागु खं ह्लाना हूल । तथागतया दर्शन बिना ने खनी
मखुत । छीपि सकले नापं शास्त्रायायाय् बना क्षमा पवं बने माल, मिले
ज्वीधुन धावने माल ।

तथागतया शिष्यपि ल्वापु ज् बले स्वयं बसपोलं ल्वापु छिने याये
मफत, नेगु चूमला बले तिनि ल्वापु छिने जुल । अंकि थव जीवन नाप
आर्थिकया घनिष्ठ सम्बन्ध दु । नैतिकता नं आर्थिकया निर्भर ख ।

उत्थान व पतनया कारण

गौतम बुद्ध जीवन सुखपय यायेत मनूतेत प्यंगु प्रकारया सुख आवश्यक दु, वथेन्तुं व सुख प्राप्तिया लागी प्यंगु चीज—परीक्षम, सुरक्षा, भिपिनिगु सत्संग व आम्दानी स्वया खर्च यायेगु मदेक मगा धका जक आज्ञा जुया बिज्यागु मखु, सामाजिक जीवन उत्थान व पतनया बारे नं यासं थासे उपदेश बिया बिज्यागु त्रिपिटके सकभनं दुध्याना च्वंगु दु । अज्यागु उपदेशं याना—साधारण जनजीवन हनेगु, अपो उतावल व विलासिता जुया च्वनेगुया दोष, एकता, कृतज्ञता, थगु अस्तित्व बचेयाना च्वनेगु, परोपकारया महत्व सोके अपुल । सिगालोवाद मूत्र★ अध्ययन याना स्वेबले च्वे च्वंगु खें छकलं छलंग खने दु । व सूत्रया सरांश थये ख—

गौतम बुद्ध नगरं नगर, गाँ गामे चाहु बिज्याना राजगृहे च्वं च्वना बिज्यागु ख । अबले सिगाल (= शृगाल) नामक गृहपति पुत्र सुथ ह्लापनं दना ह्य प्याकं प्याकंतुं मोल्हूये खतं नाना दिशा नमस्कार याना च्वनागु ?

भन्ते ! जिमि अबु सीतेका जित धया थकुगु दु—पुत्र, नाना दिशायात दमस्कार यायेमा । वहे अबुया वचनयात पालन याना, आदर तया थवं जि नाना दिशायात पूजा याना च्वनागु ख ।

“गृहपति पुत्र ! अरियस्त विनये (आर्य धर्म) थये खुगु दिशा नम-

★ दीघनिकाय् पृष्ठ—१३९ नालदापाली

स्कार याइ मखु” । (थथे नाना दिशा पूजा याना छुं पुण्य लाइ मखु)

“भन्ते ! आर्य धर्मे गथे याना खुगु दिशा नमस्कार याङु, छुयाये मागु ख आर्य धर्मे आज्ञा जुया बिज्याहुँ ।”

“एसा गृहपति पुत्र ! बांलाक न्यं, श्वीका मने ति । आर्य श्रावकत प्यंगू कुकर्म छुटे जुया च्वं । प्यंगू कुकर्म छु ? (१) पाणातिपात (=हिसा) (२) अदत्तादान (=खुं ज्या) (३) मुसावाद (=मखुगु खें) (४) काममिच्छाचार (=व्यभिचार) । आर्य श्रावकते श्व प्यंगू कर्म क्लेशं छुटे ज्वीमा ।”

प्यंगू अगति पाप कर्म नं मया । व प्यंगू अगति छु ?

- १) छन्द (=स्वेच्छाचार) या लेै वना पाप कर्म याइ ।
- २) दांस (=दैैष) या लेै वना मनूतसे पाप कर्म याइ ।
- ३) भय = भय ज्वीगु लेै वना नं पाप कर्म याइ ।
- ४) मोह (=मूर्ख) मोहया लेै वना नं अगति वनी ।

गृहपति पुत्र आर्य श्रावक न स्वेच्छाचारया लेै वनी । न द्वेषया लेै चं । न भयया लेै । न मोहया लेै चं । अतः श्व प्यंगू थासं पाप कर्म मया । खुगु अपायमुख (=विनाशया कारण) सेवन याये मज्यु ।

- १) सुरा मेरय मज्जप्यमादटानुयोगो (=एला श्वं आदि सेवन यायेगु) ।
- २) विकाल विसिखा चरिया (=बित्यायमे गल्ली गिल्ली चाह्यु वनेगु) ।
- ३) समज्जाभिचरणं (=अयोग्य प्याखे म्यें आदि स्व वनेगु) ।
- ४) जतप्यमादटानानुयोगो (=जू ह्यतेगु)

५) पाप मित्तानुयोगो (= मूर्ख व पापी पिनि सेवन) ।

६) आलस्मानुयोगो (= आलसी जुया चवनेगु) ।

गृहपति पुत्र ! एला थं त्वनागुर्लिं खुगु प्रकारया हानि जू ।

१) तत्काल धनया हानि ।

२) त्वापु बढ़े ज्वीगु ।

३) त्वापुया छेँ ज्वीगु ।

४) बदनाम ज्वीगु ।

५) लज्जा धैंगु दैमखु ।

६) पञ्चा (= बुद्धि) यात दुर्बल याना ध्यू ।

गृहपतिपुत्र ! विकाले (वित्यायमे) गल्ली चाहा॒ बनेगुर्लि॑ खुग॒
हानि ज्वीगु दु—

१) थ स्वयं सुरक्षित व गुप्त मजू ।

२) वया कला, काय-म्हाय नं सुरक्षित मजू ।

३) वयागु धन सम्पत्ति नं सुरक्षित मजू ।

४) मखुगु ज्या याना चवंह्य धैंगु मनूतेत शंका जू ।

५) थम्हं मयानागु मखुगु ज्याय नं थ ला बनी ।

६) आपालं म्वामदुगु ऊङ्कट फया चवने माली ।

गृहपति पुत्र ! प्याखें आदि स्व ज्वीगुर्लि॑ खुग॒ दोष ज्वीगु दु—

१) थों गन प्याखें दु धका स्व ज्वीगु ।

२) गनं म्ये हाला चवंगु दु ला धका मती वंगु ।

३) गनं वाच्य (बाजं) याना चवंगु दु ला धैंगु जक मतो वंगु ।

४) गनं कथा आदि कना चवंगु दु ला धका मती वंगु ।

५) गनं लापा थाना तल बिया च्वर्पि दु ला धका मती बैगु ।

६) गनं अज्यागु हे प्याखे विशेष स्व ज्वीगुलि जक समय व ध्यबा बरबाद याना च्वनेगु ।

गृहपति पुत्र ! जू आदि बारमासे हिंतेगु थासे भुले जुल धायेवं खुगू दोष दु—

- १) त्यात धायेवं दुश्मनत दइ बैगु ।
- २) ब्रुत धायेवं बूगु धनया चिन्ता ज्वीगु ।
- ३) तत्काल धनया नोक्साम ज्वीगु ।
- ४) गनं सभाय वंसा वयागु वचन सुना नं विश्वास याइ मखु ।
- ५) पासापिसं व मन्त्रोत्सें वास्ता तैमखु ।
- ६) थव जुवारी मनू ख, थवं कला लहिना नैमखु धका विचार याना म्हायमचा बीमखु ।

गृहपति पुत्र ! दुर्जनत नाप सत्संग यायेवं खुगू दोष दु—

- १) धूर्त (= छल्कपट याइहा) ।
- २) एलागुलु (= मनू मखु थें च्वंक थवं कायका ज्वीहा) ।
- ३) तृष्णा प्यासी (= व्यभिचारी व लोभी) ।
- ४) गुण मस्यहा (= स्वार्थ पूर्ति मजुल कि लात नकीहा) ।
- ५) ठग (= करपिन्त धोका बीहा) ।
- ६) साहसिक बदमास ज्वीगु । थज्यापि हे वया पासापि ज्वी ।

गृहपति पुत्र ! आलसी ज्वीगुलि खुगू दोष दु—

- १) आ साप चिकु धका मती तया ज्या याइ मखु ।
- २) तानो धका ज्या याइ मखु ।

- ३) साप लिबात धका ज्या याइ मखु ।
 ४) साप हिथ्यानि धका ज्या याइ मखु ।
 ५) साप नये पित्यात धका ज्या याइ मखु ।
 ६) यद्यव नये धुन प्वा ऋयातु धका ज्या याइ मखु ।
 थुगु नक्सां याये मागु ज्या मयात धायेवं मदुगु धन दे नं मखु, दुगु नं
 नाश जुया वनी ।

गृहपति पुत्र ! निम्नलिखित पासा जूसा शत्रु भाषिये मा—

- १) अञ्जदत्थु हरो = करपिनिगु धन काइह्य ।
 २) वचोपरमो = केवल खें जक सेका च्वनीह्य ।
 ३) अनुपिय वाणी = सदां अप्रियगु जक खें ह्लाइह्य ।
 ४) अपाय सहायो = विनाश ज्याय् भरोसा बीह्य ।
 प्यंगु कारणं करपिनिगु धन काइह्य ह्यसीके मा—
 १) छालि ह्लातं बना पासाया छ्यें दुगु क्या यंकी ।
 २) मू भवंगु वस्तु बिया मू अपो वंगु आपा यंकीह्य ।
 ३) थत आपत ज्वो बले धासा च्यो यें ज्या याइह्य ।
 ४) न्ह्याबले थगु स्वार्थया लागी सेवा याइह्य ।

'वचो परम' खें अपो सेका च्वनीपिनि प्यंगु अमित्र लक्षण दु—

- १) खें जक सेका च्वनीम्हेसिनं थ पासां छुं ज्या परे जुल धाइ बले
 धा !! भचा ह्लापां धागु जूसा याये फुगु धका छ्यें लिचिला बी ।
 "अतीतेन पटिसन्थरति"
 २) अथे लिचिले मछिनो बले "अनागतेन पटिसन्थरति" = लिपा
 याना बी धया लिचिलेगु स्वै ।

३) अथे नं मजो बले निरत्थकेन सङ्गण्हाति=ज्या खेले मदुगु चीज बी ।

४) आ थथे थम्हं अपुक याये फुगु ज्याय् मला धका ऊं लायेगु= पच्चुप्पन्नेसु किच्चेसु व्यसनं दस्सेति ।

न्ह्याबले नाइक यच्चकु खं ह्लाइमेसिया नं प्यंगु अभित्र ज्या दु—

१) मर्भिगु ज्यायात नं सहमत बी ।

२) भिगु ज्याय् नं अनुमति बी ।

३) खवाले न्ह्योने प्रशंसा याइ ।

४) ल्यूने निन्दा याना चबनी ।

मर्भिगु ज्याय् तिब बीमेसिया प्यंगु अभित्र लक्षण दु—

१) एला त्वनेगुली बल बी ।

२) बित्याय्-मे चाह्यु वनेगुली ।

३) प्याखं पिखं स्व ज्वीगुली व

४) जू हितेगुली सहयोग बी ।

प्यंगु प्रकारया मित्रत सत्संग याये बह जू—

१) उपकार याइह्या ।

२) सुख दुःखे समान रूपं भरोसा बीह्या ।

३) धन लाभ ज्वीगु उपाय कनीह्या ।

४) अनुकम्पा तैह्या ।

उपकारक मित्रया प्यंगु लक्षण दु—

१) थह्य पासा मखु थाय् व मखु थें जुया च्वंसा व्यात सुधरे याना रक्षा याना बी ।

- २) प्रसादी पासाया सध्वतिया रक्षा याना बी ।
 ३) भय-भीत ज्वी बले शरण बी ।
 ४) ज्या परे ज्वीगु बखते निदुंग वयात ज्या याना बी ।
 सुख दुःखे समान रूप व्यवहार याइहु मित्रया प्यंगू लक्षण दु—
 १) थगु रहस्य पासायात कनी ।
 २) पासायागु गुप्तगु खं गुप्त याना तै ।
 ३) आपत विपत ज्वी बले पासायात तोती मखु ।
 ४) परे ज्वांगु बखते थगु ज्यान पाना नं पासायात रक्षा यायी ।

ज्याय् खेले दुगु खं ह्लाइहु पासाया प्यंगू लक्षण दु—

- १) पाप कर्म बचे याना बी ।
 २) पासायात भिगु लै तया बी ।
 ३) न्यने मनंगु भिगु खं न्यंकी ।
 ४) सुखमय जीवन ज्वीगु लै क्यनी ।

अनुकम्पा तैहु पासाया प्यंगू लक्षण दु—

- १) पासा अनाथ ज्वो बले थ नं अनाथ समझे ज्वीगु ।
 २) पासाया सुख जूसा थ नं सुखी समझे ज्वीगु ।
 ३) पासाया अनुण धाइमेसित रोके याना बीगु ।
 ४) प्रशंसा याइगु बखते प्रशंसा (खगु लै) याना बीगु ।

थन च्वे बंगु खेै मेगु छुं मछूसां जीवन च आर्थिक उत्थानया छागू
 कारण भिंपि पासा ह्यसिकेगु व पतनया कारण मित्र नं अमित्र ज्वीगु खं
 गौतम बुद्धं बाँलाक कना बिज्यागु दु । थव मानव समाजयात
 उपयोगीगु शिक्षा खं धका ला धैच्वने मागु खं मखु । सामाजिक जीवन

मुछमय याय फैगु हे थज्यागु उपदेशं ख । बिना इमान्दारीं छुं नं ज्या सफल ज्वीमखु । बेइमान जुया छकु आर्थिक उन्नति जूसां वया पतन अवश्य ख ।

नमस्कार याय्मागु खुगु दिशा

आर्थिक जीवन उन्नतिया लागो ध्यबा कमाय जक याय्सेवं, धन यक्क देवंतुं ज्वोगु खं मखु । शुकिया लागो पारिवारीकजीवने नं कर्तव्य पालन याय्मागु खं बुद्धं सिगाल गृहपति पुत्रयात बाँलाक धया बिज्यागु डु । गुलिस्या भय व दशा धयागु पूर्व दिशां, दक्षिण दिशां, पश्चिम व उत्तर दिशां वैगु थें विश्वास याना नाना दिशायात नमस्कार याना पुज्याना चवनो । बुद्ध्या विचार अनुसार मनूतेगु थथःगु व्यवहार व मन हे भय व दशा दया वैगु ख । मनूतसें छें च्वंपि माँ—प्रबु व मचाखाचाया प्रति छु छु कर्तव्य पालन याय्मा धयागु मस्यू । थथे थम्ह याय्मागु कर्तव्य पालन मयागुलि व याय् मसगुलि छें कचवं व ल्वापु पिहाँ वैच्चवनीगु ख । कलह व कचवं दुगु छें गुबले नं आर्थिक जीवन (आमदानी व खर्च) मिले ज्वीमखु । उकि बुद्धं ह्लापां छें छें परस्पर कर्तव्य पालन याय्गु आवश्यक अले जकं आर्थिक जीवन च्वे याहाँ वै धै बिज्यागु । अ खं खोका बोया लागो बुद्धं सिगाल गृहपति पुत्रयात कना बिज्यागु खं छत्वाचा न्हाथने—

अबुं सीतेका धया थकुगु वचन पालन यासा वयात भि ज्वी धका सुथ ह्लापां खुशी वना मोलहुया प्याकंतुं पूर्व पश्चिम आदि दिशा नमस्कार याना च्वंमेसित बुद्धं नापलाना धया बिज्यात—

गृहपति पुत्र ! खुगु दिशां वैगु भय मवेकेत आमथे नमस्कार यानां

मगा । धार्थे खुगू दिशां वैगु निन्दा व भय खना ग्यासा अथे निन्दा व भय मवैगु ज्या यायमा, आचरण बाँलाय् मा, बानि भिने मा । थम्हं पायमागु कर्तव्य पालन पाय् फेकेमा ।

छिमि अबुं खुगू दिशा नमस्कार या धया थकुगु आमथे मखु । खुगू दिशा धंगु थथे ख —

माँ-बो पूर्व दिशा ख । आचार्य दक्षिण दिशा ख । स्त्री पुत्र पश्चिम दिशा ख । मित्र (पासा) आदि उत्तर दिशा ख । सेवक व (मालिक) छवेयागु दिशा ख । अमण-ब्राह्मण छवेयागु दिशा ख । थव खुगू दिशाया पूजा बाँलाक यायमा ।

छ माँ-बौपिं छ स्वया ह्लापां बौपिं व छन्त भिगु लेंपु क्यना ध्यौपि जुया पूर्व दिशा धागु ख । उकि माँ-बौपिन्त कायमचां पायमागु कर्तव्य न्याता दु —

१) माँ-अबुं मचानिसें नका त्वंका शिक्षा बिया पालन पोषण याना तल । उकि न्धना च्वंतलेयात कायमचां माँ-बौपिन्त नका त्वंका सेवा यायमा । माँ-बौपिन्त धमंया लैप्त्वी तया बो मा ।

२) माँ-बौपिन्त परे ज्वीगु ज्या-खैं फुक जिम्मा कया कायमनां याना बी मा ।

३) माँ-अबुं याना तगु भिगु कुल बंशया ज्या स्थिर याय् फेकेमा । हिसा आदि यायेगु कुल बंशया ज्या मखु ।

४) माँ-अबुया अंश काये योग्यहु, सदाचारी व इमान्दारीहु ज्वी फेकेमा । बुद्धया पाले बदमास व कुलया नां मीहु कायमचापात अंश पावे ज्वरेम बु ।

५) परलोक वने धुंकुपि माँ-बौपिनिगु गुण लुमंका भिंभिगु ज्या याना, दान बिया पुण्य कर्म याचा पुण्य तोता बी मा ।

काय्-म्ह्याय्-पिनि प्रति माँ-अबुया कर्तव्य

- १) कायमचाया बानि भिनिगु शिक्षा बीगु ।
- २) भिंभिगु ज्याय लगे याना बीगु, भिंभिगु संगते लाका बीगु ।
- ३) कुलं निसें चले जुया वैचवंगु ज्या बाँलाक (शिल्पशास्त्र) स्थना बीगु ।
- ४) काययात बाँलाक तुर्ति चुइ फेका बीगु ।
- ५) इलम याय्-त ध्यबा लाय् तया बीगु व पुण्य कर्म यायेत खर्च बीगु ।

थथे हे गुहं शिल्पया प्रति, शिल्पं गुरुया प्रति, भातं कलाया प्रति, मिसां भातया प्रति, पासां पासाया प्रति, मालिकं सेवकया प्रति, सेवकं मालिकया प्रति, कर्तव्यं पालन याये मागु खं २५०० (न्यीन्यास) दे ह्लापा कना विजयागु खं अध्ययन याये वह जु । आर्थिक उन्नति यायेगु इच्छा दुपिसं परस्पर कर्तव्य पालन याय्-मागु खं लोमंके मज्जू ।

थज्यागु हे सामाजिक जीवन उत्थान व पतन ज्वीगु यक्कं शिक्षा पराभव सूत्रे नं वियातगु दु । वहे सूत्रे दुगु फ़िनिगु कारण थन उल्लेख याये तेना ।

- १) सुं व्यक्ति धर्म (न्याय) इच्छा मयात धासा व पतन ज्वीगुया मूल कारण ज्वी ।
- २) गुह्यसित शान्तिं अप्रिय ज्वी, अशान्तिं प्रिय ज्वी धर्म नं रुचि ज्वीमखु व नं छगु पतनया कारण ख ।

३) गुहा कि न्हावले द्यना जक चवनी, खं जक नं ह्लाना चवनी, दनी मखु आलसी जुया चवनी, तं जक म्वेका चवनी, व नं पतनया कारण ख ।

४) गुहसिनं फेक नं, धयबा देक नं माँ-बौ पालन याइमखु, व नं पतनया कारण ख ।

५) गुहसिनं ब्राह्मण, श्रमण अथवा मेर्पि सुं याचकयात मखुगु खं ह्लाना ह्लोकी व नं पतनया कारण ख ।

६) गुहसिनं थके धन सम्पत्ति यक्क देक नं थ याकचिया जक भोग याना चवनी व नं पतनया कारण ख ।

७) गुहसिनं जाति, कुल व धनया अभिमानं याना थायतिर्पित दास्ता मतेगु नं पतनया कारण ख ।

८) रंडोबाजी, एलागुलु व जुवारी जुया लाभ जुक्क फुका छ्वइ, व नं छ्गु पतनया कारण ख ।

९) यहु मिसायाके सन्तुष्ट मनुसे मेर्पि मिसा बा बेश्यातेथाय भुले ज्वोगु नं पतनया कारण ख ।

१०) गुहसिनं बुल्हा ज्वो धुंका नं नकतिनि यौवन दैवोह्य मिसा ड्याहा याना वं मेर्पि मिजं नाप सम्बन्ध तै ला धका न्हो हे मवेकुसे वयागु जक ध्यान तै च्वनेगु नं पतनया कारण ख ।

११) लोभीह्य मिसा बा मिजं गुहासेनं सम्पत्ति नाश याइ अज्यार्पित धुकूया ताचा लह्लाना छ्येया हामा यायेगु नं पतनया कारण ख ।

१२) गुहा कि साप लोभी व गरीबह्य जुया भत्रिय कुले जन्म कया राज्य इच्छा यात धासा व नं पतनया कारण ख ।

यन संक्षिप्तं जूता केनात्तेगु कारणया बारे छक बाँलाक विचार याना स्वे बले सुयातं छुं प्रकारया विनाश व पतन मज्जे जीविका यायेगु उपाय नं दु धैगु खने दु ।

समाज जीवन सभ्यतापूर्ण जुया बिते यायेया लागी सीके मागु खं गुलिखे “वसल सूत्रे” नं दुथ्याना चवंगु दु ।

व सूत्रया नां “वसल सूत्र” जुया चवंगु हे उको वसल (=चण्डाल) सुयात धाइ धैगु यना तगुलि ख । कारण छक अग्निक भारद्वाज गुहा कि अहकारं अन्ध जुया चवंहा बहु नं गौतम बुद्धयात वसल (=चण्डाल) धका निन्दा अपहास यागुलि ख । अथे निन्दा यागुलि छपति हे मरणासे अबनेसिगु समाजे (आ नं दनि) जन्मनिसें ब्राह्मण तधं व च्वे ला धागु मिथ्या व फुसुलुगु विश्वासयात वज्ज प्रहार विधा सुं मनू ब्राह्मण व चण्डाल ज्वीगु जन्म मखु वयागु ज्यां ज्वी धैगु प्रमाण क्यनेत व्वे चवंगु आज्ञा जुया बिज्यागु ख ।*

१) तेंगुलु, (मतो वैर प्वचिना तैह्य) गुण मस्यूह्य, करपिनिगु दोष जक माला चवनीह्य पापीह्य चण्डाल ख ।

२) प्राणीविनि उपरे दया मतसे हिसा याइह्य चण्डाल ख ।

३) गाँ व शहर (स्वार्थ्या लागी) सिपाही द्वारा बा मेकयं नाश याइह्य चण्डाल ख ।

* स्व. श्री ५ महेन्द्र जुजुं नं ध्वहे सिद्धान्त क्या ‘नयां मुलुकी ऐने’ थी मत्यो धीर्पि मदु, च्यामखल नं मनू ख धका सकलें उथें याना बिज्यागु सराहनीय जू ।

४) गामे बा नगरे करपिनिगु खुया, लाका, (शोषक) काइह्य चण्डाल ख ।

५) कर्त्तव्यके त्यासा कया, साहुं दीं का वोसा छंके जि ध्यबा त्यासा कया तयागु मदु धका बिस्युं बनी बा मबीह्य चण्डाल ख ।

६) गुह्यसिनं छुं वस्तुया लोभेले जुया चर्वपित्त स्याइ व न चण्डाल ख ।

७) साद्धि बके याये बले थगु कारणे बा कतया कारणे अथवा धनया लोभे मखुगु खं ह्लाइह्य चण्डाल ख ।

८) थथिति व पासापिनि मिसातेत जवरजस्ति सनीह्य अथवा क्षणिक परस्पर प्रेमया कारणं व्यभिचार याइह्य चण्डाल ख ।

९) थके सामर्थ्य व धन देक नं बुहार्पि माँ-बौ पाले याइ मखुह्य चण्डाल ख ।

१०) माँ-बौ व दाजुकिजा, ससमाँ-बौपित्त दाह वा वचनं प्रहार याइह्य चण्डाल ख ।

११) भिगु खं न्यनीमेसित मर्भिगु खं कनीह्य बा मथ्वो कथं खं कनीह्य चण्डाल ख ।

१२) अम्हं यानागु पापकर्म करपिसं मसीमा धका त्वपुया तेह्य नं चण्डाल ख ।

१३) कर्पिथाय् वना साकक भिक नया इर्पि थपिथाय् वैबले नके त्वंके याना सत्कार याइ मखुह्य चण्डाल ख ।

१४) नं चवनःगु इले उपस्थित जूवोह्य ब्राह्मण अयवा अमणपात छुं मध्यूमे हृकका छ्वेह्य चण्डाल ख ।

१५) भोहण वशे चवना छुं मखुगु खं ह्लाइह्य, करपिनिगु छुं वस्तु ह्येका काइह्य चण्डाल ख ।

१६) थगु अभिमानं याना कतयात नीच याना थ जक च्वे चवना खं ह्लाइह्य, चण्डाल ख ।

१७) छाकक खं ह्लाइह्य, नुग स्याह्य, थके मदुगु गुण दु थें चवक वयना ज्वीह्य, लोभीह्य, ममिगु ज्या यायेत मछा मजूह्य चण्डाल ख ।

१८) बुद्धयात व वसपोलथा आवकपित अथवा दरिवाजक व गृहस्थोपासकपित (विना कारणं) अपवाद याइह्य चाण्डाल ख ।

१९) थ अहंत मखेक “अहंत”★ ख धाइ उह्यसित ब्रह्मलोक सहित जगतया खुं जक मखु महाचण्डाल नं वयात हे धाइ ।

२०) न जन्मं (सु) चण्डाल ज्वी, न जन्मं ब्राह्मण ज्वी, ज्यां हे चण्डाल ज्वी, ज्यां हे ब्राह्मण ज्वी ।

उपर्युक्त बुद्ध सन्देश छक बाँलाक विचा याना स्वे बले तत्कालीन समाजे यक्वं कमजोरी, जाति भेद व अशिष्टर्यि मनूत दु धैगु सी दु । अज्यागु कुबानि याना समाज उत्थान जक मखु आर्थिक उन्नति ज्वीत नं बाधा जुयाच्वंगु खं थौं न छ्लंग खने दैवंगु दु । न्यीःयास दं ह्लागा गौ । म बुद्धं उपदेश बिया बिज्यागु खं थौं समाजयात नं एकदम मिले जू नि । क्षीयाय व हिन्दुस्ताने जक मखु मेमेगु देशे नं कुसुलुगु मानं कुले जुया मनूतेत शोषण याना चवंपि दनि ।

थन ब्रह्मुया कारणं वसल सूत्र गौतम बुद्धं उपदेश बिया बिज्यागु ब्राह्मण जातिया प्रति घृणा तया मखु कि समाजे अपि हे सर्वे सर्वा व
★ अहंत- छुं पाप मती तैमखुह्य निस्वार्थह्य श्रेष्ठह्य ।

तधर्मिं जुया अन्याय रूपं समाजे शोषण ऊं बलाना वैचवंगु खना
अत्याचार जीवनयात प्रहार बिया बिज्यागु छ ।

च्वे च्वंगु सिगालोवाद सूत्र, पराभव सूत्र व चसल सूत्रे मानव
समाजया उत्थान व पतनया बारे बुझ बालाक छे कना, कारण क्यनो
बिज्यात ।

स्वतन्त्र चिन्तन

गौतम बुद्धया आपालं विशेषता दु । उलि मध्ये छां ख स्वतन्त्र चिन्तन । मानव समाजया विकासया निर्णय स्वतन्त्र चिन्तन परमावश्यक जू । संसारे मेपि सुं हे शास्त्रातसे मव्यूगु स्वतन्त्र चिन्तन गौतम बुद्धं थ अनुयाधी श्रावकपिन्त बिया बिज्यागु दु । थव छां अनुलनीयगु वसपोलया गुण ख । बुद्धं मेपिसं थें थत थह्यं गुबले नं सर्वज्ञ धया बिमज्या । न वसपोल धया बिज्यात “जि धाक्को फुकं सत्य ख, मेपिनिगु असत्य ।” मेमेपिनि शास्ता तसें ला थगु उपदेश जक सत्य ख धका विश्वास यात धासा, जिगु शरण बोसा जक दुक्खं मुक्त ज्वी अन्यथा ज्वीमखु धाइ थाय् बुद्धं ला— जि धागु धका मिखा तिसिना विश्वास याये मागु मदु धका क । १। मपिन्त उपदेश याना बिज्यागु खें अंगुत्तर निकाये दु । वहे खें स्पष्ट यायेया लागी थन छत्वाचा उद्धरण याये तेना ।

छह्या खें ख । गौतम बुद्ध भिक्षु संघ सहितं कोसल जनपदे बहुजन हितार्थ चारिका या बिज्या ब्ले केशपुत्रीय कालामतसे वसपोल तथागत-यात नमस्कार याना छ्ले लिवक फेतुना थथगु परिचय बिल । कुशल वार्ता याये धुंका कालामतसे बुद्धयात धाल—

“भन्ते ! गुर्लि गुर्लि श्रमण ब्राह्मण धार्यि थन केशपुत्र गामे वै, थथगु मत (धर्म) जक दोने लाका खें ह्लाइ, करापेनिगु मत (वाद) यात खण्डन याइ । (मतलव थगु जक सत्य मेपिनिगु असत्य) थुंकि जिमित शंका ज्वीगु व श्रम जू कि सुनां धागु खें सत्य ख, सुनां धागु झूठ ।”

“हे कालाम ! शंका यायेगु व ज्वीगु यासे शंका जुल ठोक हे जू ।

थथे अम ज्वीगु स्वाभाविक हे ख । शंका उत्पन्न ज्वो थाय् हे शंका उत्पन्न जुल ।”

हे कालाम ! छिमिसं सुयागुं खं चाहे बुद्धदागु थजु केवल थथेया कारणे स्वीकार याये मते—

- १) थव गुबले मन्यनागु ख (अनुस्सवेन-अनुश्रुत)
- २) परम्परागत ख (परम्पराय)
- ३) थव थथे हे धींतगु ख (इति किराय)
- ४) जिमिगु धर्म ग्रन्थे मिले जू (पिटक सम्पदानेन)
- ५) थव तर्कानुकूल ख (तर्क हेतु)
- ६) थव न्यायानुकूल जू (नय हेतु)
- ७) थुकिया आकार प्रकार ठोक जू (आकार परिवितक्केन)
- ८) थव जिमिगु विचार नाप मिले जू (दिट्ठि निजङ्गानव्यवन्तिया)
- ९) थव मनू बाँलाहु, आकर्षकहु ख (भव्यरूपताय)
- १०) उपदेशक अमण जिमि पूज्य ख (समणो नो गरुति)

हे कालाम ! गथे लुँ-वह मो छुया परीक्षा याना स्वेगु ख अथे हे न्ह्यागुं, न्ह्यामसिगुं खे न थगु स्वतन्त्र न्ह्यापुं जांचे याना मस्वेकं विश्वास याये मते । थगु न्ह्यापु रूपी तालजडी लना स्वया थव भिगु ख, लिपा थ्यकं हित ज्वीगु ख जीवने उपयोगी ज्वागु ख, सदैयात लोगु व पालन याये फैगु ख धंगु थूसा जक स्वीकार या । A

छगू मेगु नं स्वतन्त्र चिन्तनया बारे तथागतया उदार विचार उपालि सूत्रे B दुध्याना च्वांगु दु उकिया सारांश छकूचा थन उल्लेख याये तेना ।

छगू समये तथागत बुद्ध नालंदाय पावारिक अँया बगीचाय् विज्याना च्वंगु जुया च्वन । अबले निगन्थनाथ पुत्रया प्रमुख शिष्य उपालि धयाहा तीर्थंकर गौतम बुद्धनाप शास्त्रार्थं या वल । शास्त्रार्थं बुत । अले उपालि बिन्ति यात — भन्ते, छविनिगु ह्लापांयागु उपमां हे जि सन्तुष्ट जुया । विचित्र प्रश्नया ध्याखणान भारी नक्सां बाँलाक याना विज्यात । आत्रर्थं भन्ते !! अदभुत भन्ते !! गथे कि लैं द्वना च्वंसेसित लैं क्यने थे, ख्यूंसे च्वंथाय मत ध्याका बी थे जुल । थनिनिक्षें छुलपोलया शरणागत उपासक भापिया विज्याहे ।

भगवान बुद्धं आज्ञा जुया विज्यात — गृहपति, बाँलाक विचार गाका ज्या याये मा । छि थे ज्यापिसं बाँलाक ध्वीका जक हे न्ह्योने पला तेगु ज्यू ।

भन्ते, तथागतयागु थ्व खैं न्यना जि ऊं हे सन्तुष्ट व प्रसन्न जुया; गुगु कि भगवानं हे जित धैंविज्यात — “गृहपति ! बाँलाक विचार याना ज्या यायेमा ।” भन्ते मेवि तीर्थंकरते जि थे ज्याहा धावक दु बले नालंदा छगुलि ध्वजा पताका व्वेकीगु — उपालि गृहपति (सेठ) जिमि धावक जुल । अर्थात् जिमिपट्टि लित । तर गौतम बुद्धं ला जित धया विज्यात — बाँलाक ध्वीका जक जिगु शरण वा । भन्ते, जि थ्व निकोगु छविनि शरणे वया ।

गृहपति (सेठ) छिमिगु छें व परिवार तदेमछि निगन्थते जजमान ज्वी धुंकल, उक्कि इपि छें वैबले इमित दान नं बोमखु, सत्कार नं याये मखु धका मती छता ते मते ।

मन्ते, थव छगिनिगु वचनं ला रहन हे जित प्रभावित यात, रहन ति^१ मन ववातुल । जि न्यना तथागु ला श्रमण गौतमं थथे जक उपदेश बीगु कि – जित जक दान व्यु मेपिन्त बीमते । तर तथागतं जित धैविज्यात निगन्थतेत नं दान व्यु । उकिं सी दु छलपोल उदार व श्रेष्ठ जू । मन्ते, जि छविति स्वकोगु नं शरण वया ।

तथागत शास्तां थ शिष्यपिन्त थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – जिगु धर्म (सन्दिट्क) थवहे जीवने फल बीगु ख । दुःखं मुक्त ज्वीगु जूसा नं छिमित ऋयातुसा, थाकुसा मयेक च्वना च्वने मागु मडु, “कुल्लुपमाहं भिक्खवे धर्मं देसमि, नित्यरणाय नो गहणाय,^A अर्थात् जि छिमित द्वंगाचा थें जागु धर्म उपदेश याना, खुसी पार याना बनेत द्वंगाया सहायता मा, पारतरे ज्वीधुन धायेवं व द्वंगाचा पाछाया ज्वीमखु ।

भगवान बुद्धं परिनिर्वाण ज्वीतेका भिक्षुपिन्त आज्ञा जुया बिज्यात – भिक्षुपि ! छिमि योसा, सकसियां चित्त बुझे जूसा, जि मन्त धायेवं चिचिधंगु सिक्षापद (विनय नीति) तोता छोसां ज्यु । “आकर्त्त्वमानो आनन्द सङ्घो ममचयेन खुदानु खुट्कानि सिक्खापदानि समूहनेयं ॥”^B एवं प्रकारं थ अनुयायी शावक्कपिन्त समयानुसारं विनय नीति होका यंकेगु मोका बिया बिज्यागुलं बसपोल गुलित उदार व स्वतन्त्र प्रेमी जू धैंगु खने दु ।

थथे स्वतन्त्र चिन्तनयात बुद्धं महत्वपूर्ण थाय बिया बिज्यासा नं

A मज्जिम निकाय

B चूलवग्ग

विनय पिटकया नियम अनुसारं सामाजिक परिवर्तनयात थाय् मब्बू धैगु गुलिसिंगुं धापू ख । तर एव विचार मगागु व मथूगु खें धयां अपो खें ज्वीमखु । गुलिसिनं अथे छाय् धागु धैगु एकोका बीणा लागी उद्धरण याये तेना ।

“न भिक्खुवे राज भतो पद्बाजेतब्बो”^a अर्थात् भिक्षुपि ! राजव्या फौजीत प्रदर्जित याये मज्यू ।

“न भिक्खुवे दासो पद्बाजेतब्बो”^b अर्थात् हे भिक्षुपि ! दास (च्योत) भिक्षु याये मज्यू ।

“न भिक्खुवे इणायिको पद्बाजेतब्बो”^c अर्थात् भिक्षुपि ! साहुं क्यंपिन्त भिक्षु याये मज्यू । युपि हे नियम खना बुद्धं सामाजिक परिवर्तनयात थाय् मब्बू धायेगु सीमित बुद्धिया फल ख, अनुचित न ख । गौतम बुद्धं स्थापना याना बिज्यागु संघ समाज हे समाज परिवर्तनया उवलन्त उदाहरण ख । अज्यागु संघया संगठन बयां ह्लापा सुना नं, गनं स्थापना मजूनि । फुक्क अनित्य, अनात्मा धका आज्ञा जुया बिज्याम्ह भगवान बुद्धया धर्मे समाज नं अनित्य धैगु दुध्यायेमा, परिवर्तन ज्वी हे मा । अयनं वसपोर्लं अबलेया गलत ध्वारणायात बदले यायेत गुलि प्रयत्न याना बिज्यात उलि समाज परिवर्तन यायेत क्रियाशील जुया बिमज्यागुया एव मतलव मखु कि अबले समाज परिवर्तन यायेत मछिना व अनावश्यक जुया मखु । बुद्धकालीन समाज दासतेगु श्रमशक्ति ध्वलना च्वंगु समाज ख । उर्कि तत्काल समाजयात दास समाज अत्यावश्यक अङ्ग जुया च्वन । दासते पाखें मालिकयात दैगु भय मदया च्वंगु हे राजव्या सेना

a. b. c. महावग्ग

व सिपाहींतसें याना ख । देशया रक्षा जुयाच्वंगु नं पलटनं (सिपाहीतसें) याना ख । उक्ति सिपाहीत नं समाजयात अत्यावश्यक अङ्गः जुयाच्वन । दास व सेना निहृं म्वाना च्वंगु हे सत्ताधिकार व भूमिपति आदि मुट्ठिभरया लागी ख, अले मुट्ठिभरया थत आवश्यकगु इपि मनूत मध्ये छहू निहृ जक पा ज्वीगु छनीबले सहयाये मफेगु कारण जु हे जुल ।

कोसल जुजुया निहृ-प्यहृ सेनात विसिवन। भिक्षु जू वन । व खैं सीवं सेनापति भिक्षुपिन्त साप संक निन्दा यात । थव खैं जुजुं न्याय मन्त्रीयाके न्यन—“राज्य सैनिकत भिक्षु याना व्यूपिन्त छु दण बोगु?” न्याय मन्त्रीं धाल— सिपाहीत प्रवजित याहृ उपाध्याय (गुरु) या छ्याँ तछ्याये मा । अनुशासन याहृ कर्मवाचाचार्यया म्यें त्वा ह्लाये मा । गुह्य संघयाके अनुमति कया भिक्षु याना व्यूगु ख व संघया बपि क्वैं बछ्य त्वा ह्लाये मा । A

अबले शासनया ऐन अनुसारं यदि गौतम बुद्धं छुं जुया दास व सेनातेत नं भिक्षु यायेगु अनुमति बिया बिज्यागुसा सरकार व बुद्धया बिचे संघर्ष ज्वीगु सम्भावना दु । दास व सैनिक प्रवजित यायेगु रोके मजूगु जूसा अबलेया सत्ताधारी राजनीतिज्ञतसें व पूँजीपतितसें फुक्क संघया बपि क्वैं तोथुला बी मखु धका धाये फुला? यज्यागु समाजे शान्तपूर्वकं समाज परिवर्तनं यायेत थाय् मदु धायेगु आश्र्वर्यया खैं मखु । क्वैं वंगु घटना बांलाक विचा याना स्वेबले आर्थिक परिस्थिति अनुसारं व थाय् स्वया नं जीवन परिवर्तन ज्वीगु अले नापं नियम नं थुक्कि झीसं कल्पना यायेकु कि व्यक्ति वा समाज नियमया लागी मखु, बरु नियम व्यक्ति वा

A महावग

समाजया लागी धैंगु उदाहरणया लागी छांगु खें थन उढ़ेण याये तेना । छक अवस्थानुकूलं अपो हे विनय (नियम) देके मा धैंगु सारिपुत्र महास्थविरया प्रार्थनायात तथागतं अस्वीकार यासे आज्ञा जुया बिज्यात—छुं कारण मदेकं विनय नीति देकेगु बुद्धिमानिता मखु, आवश्यकतानुसारं जक नियम देकेगु बेश उवी । २

गौतम बुद्धं प्रारम्भे मिक्षुपिनिगु जीवन हना यंकेया लागी “अहु-परिक्षार” च्यागु उपभोग वस्तु जक नियम देका बिज्यागु ख ।

१. अन्तर वासक— (बवे च्यंगु लुंगी)	] त्रि-चीवर
२. उत्तरासंघ— (चोने न्येगु गा)	
३. संघाटि— (निब दुगु गा)	
४. पिण्डपात— (गुलपा, मिक्षापात्र)	
५. सूची— (मुलु सुका)	
६. काय बन्धन— (जनी)	
७. खुर— (खोचा)	
८. परिस्सावन— (ल छाने यायेगु काप)	

उपर्युक्त अष्टपरिष्कार ख । चीवर नं छवासे व दिये वांछवैतगु पंसुकुल (धू थागु काप) ख । न च्वनेगु विहार आश्रमया ठिकाना दु, न नेगु । जंगलया सिमा बवे व गुफा हे च्वनेगु बास ख । आहार नं फलमूल व कन्दमूल जक आया । कालात्तरे भगवान बुद्धया कीर्ति ऊं ऊं हे फैले जुल । वसपोलया उपदेश न्यना लय्ताह्य मगधेभर बिहिवसार जुञ्जुं थगु पंया बगोचाय (बेलुवन) विहार देका दान बिल । अले गौतम बुद्धं

२ विनय पिटक

मिक्षुपित आश्रमे वास याये ज्यू धंगु अनुमति बिया बिज्यात । ३

एवं प्रकारं बुद्ध जीवित समये आर्थिक व सामाजिक बदले ज्ञान अनुसारं समय व थाय्यात लोगु कथं मिक्षु जीवन परिवर्तनं जुया बोगु खं विनय पिटक उवना सोये बले बांलाक खने दु ।

ह्लापा ह्लापा ला मिक्षुपिसं छ्वासे व दिये बांछ्वे तगु काप मुंका पंसुकुल चीवर छ्यला र्वनीगु । लिपा जावकया प्रार्थनानुसारं गृहस्थतसे दान बोगु चीवर (वस्त्र) नं पुने ज्यू धंगु बुद्धं अनुमति बिया बिज्यात- 'अनुजानामि मिक्षुबे गहपति चीवरं । यो इच्छति पंसुकुलिको होतु । यो इच्छति गहपति चीवरं सादियतु । इतरी तरेनपाहं, मिक्षुबे सन्तुष्टि वर्णेति'४ अर्थात् मिक्षुपि ! गृहस्थतसे ध्यूगु चीवर छ्यलेगु वा ग्रहण यायेगु अनुमति बिया र्वना । मं दुर्पि पंसुकुलिक जुया चवं, इच्छा दुपिनि गृहपति चीवर धारण यासा ज्यू । निगू नं प्रकारयागु वस्त्र पुंसा नं जि सन्तोष जुया । एव खं फंले ज्वीवं मेमेपिसं नं चीवर दान बी हेगु शुरू यात । गुलि गुलिसिया ला मिक्षुपित्त चीवर दान बी मखंक हे लित उवना लिहाँ बने माल । कारण स्वपु चीवरं अपो ते मढु । अपो दान कायेगु नियम देका बिमञ्चा । अनं लिपा चीवर पटिगाहक (चीवर दान बोगु कया तैह्य) मिक्षु छ्यानि नियुक्त (मनोनित) यायेत अनुमति बिया बिज्यात । अयनं चीवर बांलाक विचा याइपि महया अये वे हृचिना तल । उर्क चीवर अये बरबाद जुया बन । चीवर तना नं बन । अये जुसेंल न्यागू गुणं युक्तह्य "चीवर निवहक" (वस्त्र विचा याना तैह्य) चूने याये माल धका तथागतं आज्ञा जुया बिज्यात ।

“सुणातु मे भन्ते सङ्घो, यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, सङ्घो इत्थन्नामं भिक्खुं चीवर निदहकं सम्मनेय्य । एसा ज्ञाति । सुणातु मे, भन्ते सङ्घो! सङ्घो इत्थन्नामं भिक्खुं चीवर निदहकं सम्मन्नति । यस्सायस्मतो खमति इत्थन्नामस्स भिक्खुनो चीवर निदहकस्स सम्मुति, सो तुण्हस्स, यस्स नक्खमति सो भासेय्य । सम्मतो सङ्घो इत्थन्नामो भिक्खु चीवर निदहको । खमति सङ्घस्स तस्मा तुण्ही, एवमेतं धारयामोति” — अर्थात् भिक्षुपि ! जि अनुमति बी न्यागू गुणं युक्तहा (प्रतिग्राहक व) चीवर निदहक मनोनीत यायेगु— १) स्वेच्छाचारी मजूहा, २) द्वेषी मजूहा, ३) मोहया ले० मलाहा, ४) भय ज्वीगु ले० मवंहा ५) काये धुंकूपि व मकानिपि हास्यहृ ज्वी मा ।

चीवर विचा याना तेहा चुने यायेगु गथे ? ह्रापां योग्यहृ थे च्वंमेसित प्रार्थना याये मा । योग्यहृ भिक्षु खसा संघयात सूचना बो मा । “यदि संङ्घं उचित समझे जूसा फलनाहृ भिक्षु चीवर ‘निदहक’ (विचा याना तेहा) मनोनीत यायेमा । श्व सूचना ख । यदि सुं आयुष्मान सदस्यत चित्त बुझे जूसा सुंक च्वनी, चित्त बुझे मजूसा थगु विचार प्रकट यायी । यदि सकले० मौन जूसा फलनाहृ भिक्षु “चीवर निदहकया पदे मनोनीत जुल धंगु सर्वं सम्मतं पास ज्वी ।”

चीवर भार काइहृ व चीवर विचा याना तेहा मनोनीत जूसा नं चीवर तयेगु निश्चित थाय् मदया सुरक्षाया व्यवस्था मडु । उँक चीवर वस्त्र तेगु भण्डार (धुकू) देकेगु बुद्धं अनुमति बिले० नियम देका बिज्यात । अनं लिपा धुकू पिवा छहू नं तेगु अनुमति बिया बिज्यात । अनं लिपा

● महावग

छु प्रश्न वल चौवर भ्वाथ जुया बंलिसे न्हगु काये माल, अले भिक्षुपिनि बिचे कलह उत्पन्न जुया वल । उकि 'चौवर भाजक' (वस्त्र इना बीहू) भिक्षु छहू नं हानं मनोनीत यादेगु अनुमति दिया तथागतं नियम देका बिज्यात । १

चौवरया बारे जक तनं तं नियम देकावं यंके माल । थन लुमंका ते बहगु खं थव कि 'चौवर प्रतिग्राहक', 'चौवर निदहक', 'चौवर भाजक' आदि तकं चुनाव ज़गु सङ्घया अनुमति कया योग्यहू त्यया मनोनीत यादेगु फुकं प्रजातन्त्रात्मक ढंगं ख ।

च्वंगु खं बांलाक सी दु उपभोग वस्तु कम जुतलेयात नियम अपो देके म्वा । लिपा श्रद्धावान्तसे व्यूगु चौवर कायेमा बले आर्थिक दशा व अर्थनीति बदले ज़बले अवस्थानुकूलं व आवश्यकतानुसारं नियम होकावं यंके माल ।

कालान्तरे अवस्था व थायथात मिले जू कथं 'पञ्जति' (उपनियम) देकेमा, गुलि गुलि 'सिक्खापद' (विनय नियम) गोकमछि बदले याये भागु विनय पिटकस सकमतं खो दु । उदाहरण माल धासा "गण भोजन सिक्खापद" समयानु व अवस्थानुसारं न्हेक तक नं अनुप्रज्ञप्ति देका होका बिल । २

गुलि गुलि विनय नोति प्रान्त प्रान्तयात लोगु कथं होका तगु दु धंगु विनय पिटकस उल्लेख जुया च्वंगु दु । त्वापां देका तगु विनय नोति अनुसारं भिक्षु उपसम्पदा (दीक्षा) कर्म यायेत भिक्षुपि छिह्न

१ महावरग चौवरखन्ध

२ वाचित्तिय पालि (गणभोजन सिक्खापद)

मदेक मगा, छ्यंगू छबल। दुगु जक लाकां न्हाय ज्यूगु, सामान्यं बाष्ठी
छक मोलह्वीगु नियम देका तगु. छ्यंगूयागु लासाय् फेत्वी मज्यूगु नियम
देका तगु ख। एवं प्रकारं नियम देका तसा नं महाकच्चान स्थविरया
शिष्य अवन्ति जनपदं वैच्चंहा सोण भिक्षुं यह्य आचायं पाखे बुद्धयात
थथे प्रार्थना याना च्चन—“भन्ते ! अवन्ति धैगु प्रान्ते भिक्षुपि माले हे
थाकु उकि उगु प्रान्ते उपसम्पदा कर्म यायेत भिक्षुपिनिगु संख्या कम
जूसां याये ज्यू धैगु अनुमति विसे नियम देका बिज्यायेगु असल ज्वो।
अवन्ति प्रान्ते जमीन तसकं हे कडा व अरगचा यक्क दु। उकि अनयात
पाली तोप्त्वीक छ्यंगू बालां अपो दुगु लाकां न्हाय ज्यू धैगु नियम देका
बिज्यायेगु वेश ज्वो। अवन्ति जनपदे न्हावले मोलह्वीगु मनूते बानी दु।
उकि जिमित नं ह्लिया ह्लियं मोलह्वी ज्यू धैगु नियम देका बिज्याहुँ।
मेमे थाय् फेत्वीत सुकू छचलेगुया पलसा अवन्ति प्रान्ते च्चंपिनि छ्यंगूयागु
छचला च्चनीगु। उकि जिमित नं छ्यंगूयागु लासाय् फेत्वी ज्यू धैगु
अनुमति बिया बिज्याहुँ।”

थवहे मांगया अनुसारं गौतम बुद्धं भिक्षुपि मुंका ह्लापां देका तगु
विनय नीति अवन्ति देशयात जक मखु, मध्य देशं पिने न्हायु देशयात नं
साधारण रूपे नियम हीका बिज्यात। अबलेनिसे मध्य देशं पिने
विनयधर भिक्षु सहित न्याहा भिक्षुं उपसम्पदा कर्म यायेगु नं, छ्यंगू
बाला अपो दुगु लाकां न्हायगु नं, न्हावले मोलह्वीगु नं, फेत्वीत
छ्यंगूयागु लासा छचलेगु शुरु जुल। १

आहारपानया बारे देका तगु गुलि नियम अकाल परे ज्वीबले

भिक्षुपिति सुविधाया लागी परिवर्तनं याना तगु खं महावग्ग पालिया भेसज्जकखन्दे बांलाक धैतगु दु । विहारे दुने खाद्यवर्गं तेगु, विहारे दुने थह्यं हे जा थ्वोगु आदि मज्यू धैंगु बुद्धं भिक्षुपिति नियम देका बिज्यागु ख । तर राजगृहे छक दुभिक्ष(अनिकाल) जू बले वसपोलं देका बिज्यागु नियम हीका बीमाल । थ्व अनिकाल जू बले मनूतसें भिक्षुपिति जाकि, ध्यो-चिकं, चि आदि खाद्यवर्गं तेमज्यूगु जुया भिक्षुपिति पिने अथे तया तल । छुं, भी आदि जन्तुतसें व ने मर्खंषि मनूतसें खुया यंका हैरान यात । थ्व खं बुद्धं सीका बिज्याय् वं आश्रम आदि आवासया दुने हे खाद्यवर्गं ते ज्यू धैंगु नियम देका विज्यात । अयनं जा दुने थ्वो मज्यूगु जुया पिने हे थुया नल । पिने चबना नेमागुलि ने मर्खंषि कोर्गितसें याना नयागु चित्त सुख मन्त । थ्व नं भगवान बुद्धं सीका दुने हे जा थ्वो ज्यू धैंगु अनुमति बिया नियम देका बिज्यात । अयनं जा थ्वोपिति भिक्षुपिति छकूचा जक भोजन बोगु थपिसं अपो नैगु, थया नं तैगु । थ्व खं नं सिया तथागतं भिक्षुपिति हे जा थुया ने ज्यू धैंगु नियम देका अनुमति बिया बिज्यात । थथे हे मेमेगु नियम नीति अनिकाल जू बले व थाय् बदले जू बले परिवर्तनं याना बिज्यात ।

थथे आर्थिक व सामाजिक परिवर्तनं अनुसारं जीवन परिवर्तनं याना यंके मागु जुया अवस्था व युगयात ल्वेक विनय नीति हीके मागु खं विनय पिटक ढबना स्वये बले बांलाक स्पष्ट जू ।

स्मार्ग प्रदर्शक गौतम बुद्ध

थोंया युगे गौतम बुद्ध व बौद्धमंया बारे गुलि चर्चा दु उलि ह्लाया
गुबले नं मदु । तर विभिन्न दृष्टिकोणं जक चर्चा याना च्वर्पि अपो दु ।
खजा आपासिया धापू अनुसारं ला गौतम बुद्ध छह्य सान्तिदूत ख, तर
गुक्खं शान्तिदूत जुल, मानव समाज शान्ति स्थापनाया सागी छु लं
क्यना । विज्यात युखे पाले उस्त ध्यान सुयाँ मर्व धयाँ अगेगु खें डबोमछु
थें च्वं । केवल अवतारवादीतसें वसपोलयात छह्य अवतारवादीया रूपे
खना च्वन । बैरागीतसें वसपोल छह्य बैराग्यया रूपे खना च्वन ।
अहिंसावादीतसें वसपोल छह्य अहिंसावादीया रूपे खना च्वन । प्रजातन्त्र-
वादीतसें वसपोल छह्य प्रजातन्त्रप्रेमी भाविया च्वन । साम्यवादीतसें
वसपोल छह्य साम्यवादीया मूलश्वोतया रूपे माने याना च्वन ।

आ थन पाठकपिनि न्ह्योने गौतम बुद्धया प्रति जिमिगु नं दृष्टिकोण
प्वंकतेना । पालि त्रिपिटक अध्ययन याना यंके बले उपर्युक्त बुद्धया प्रति
मनूतसें खना च्वंगु विशेषता फुकं उपलब्ध जू । अवतारवाद छता जक
उपलब्ध मजू । अवतार का बनेगु बारे तथागतं गुबले नं उपदेश विद्या
विमज्या । च्वे थाहाँ बनेगु जक वसपोलं लं क्यना विज्यात सिवे क्वे कुहाँ
बनेगु लं क्यना विमज्या । न्ह्यव्वाय्यगु जक वसपोलं लं क्यना विज्यात
सिवे लिउयाँ बनेगु लं क्यना विमज्या—“अभिष्कम मा निवत्त” इव
वसपोलया उदार वाक्य व प्रगतिशील विचार ख । अतः जिमिसं वसपोल
धात्थेयाहु मार्गं प्रदर्शकया रूपे खना च्वना । थ नं आदर्शवादी मार्गं
प्रदर्शकया रूपे मखु क्रियाशील मार्गं प्रदर्शकया रूपे हे खना च्वना । इव

ਖੋਂ ਖੋ ਸਿਕੇਤ ਰੀਸ਼ਾਂ ਬੁਢਕਾਲੀਨ ਸਮਾਜ ਪਾਖੇ ਛਕ ਲਿਕ ਸ਼ੇ ਮਾਲੀ ।

ਗੈਤਮ ਬੁਢ ਥਯਾਗੁ ਸਮਧ ਜਨਮ ਜੁਲ ਗਬਲੇ ਕਿ ਸਮਾਜ ਨਾਨਾਵਾਦ ਮੇਦਾਂ ਨਿਪੁ ਲੇਂ ਵਨਾ ਭਰਮੇ ਲਾਨਾ ਚਕਾਂਗੁ ਖ । ਜਾਤਿ ਮੇਦਾਂ ਦ੍ਰਵਿਤ ਜੁਧਾ ਸਮਾਜ ਸਂਕੀਰਣ ਜੁਧਾਚਵਾਂਗੁ ਖ । ਅਜਧਾਗੁ ਬਖਤੇ ਵਸਪੋਲੇ ਮਧਧਮ ਮਾਰਗ ਰੂਪੀ ਲੱ ਕਧਨਾ ਵਿਜਧਾਗੁ ਅਵਲੇਸਿਕ ਆ ਉਕਿਆ ਉਪਯੋਗੀ ਵ ਆਵਥਕ ਖਨੇ ਦੁ । ਵਸਪੋਲਧਾ ਧਰਮ ਯੁਗਧਰਮ ਖ । ਯੁਗਧਾਤ ਲੋਗੁ, ਸਕਸਿਤ ਜ੍ਯੂਗੁ, ਸਕਲੋਂ ਵ ਲੇਂ ਵਨੇ ਫੁਗੁ ਜ੍ਯੂਗੁਲਿ ਵਸਪੋਲਧਾ ਧਰਮ, ਯੁਗਧਰਮ ਖ । ਅਲੇ ਪਰਿਵਰਤਨਯਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਉਠੇ ਮਜੂ । ਸਮਧਾਨੁਸਾਰੰ ਅਥੋਂ ਹੈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜੁਧਾ ਵਨੀਗੁ ਖ । ਉਕਿਆਤ ਅਨਿਤਧ ਧਾਇ । 'ਸਾਬਕ ਅਨਿਚਚੰ' ਥਵ ਛਗੁ ਬੁਢਧਾ ਸੂਲ ਸਿਫਾਨਤ ਖ ਅਰਥਾਤ् ਫੁਕ ਪਰਿਵਰਤਨ-ਸੀਲ ਖ ।

ਬੌਦਧਧਰਮ ਵਿਸੁਦਿਧ ਮਾਰਗ ਖ । ਵਿਸੁਕਿ ਮਾਰਗ ਖ । ਬੌਦਧਧਰਮਧਾ ਸੂਲ ਹਾ ਸਦਾਚਾਰ ਖ, ਬੁਢਕਾਵ ਸਾਮਾਜਿਕ ਕਿਆ ਪਦੁਤਿ ਖ । ਕਿਆਤਮਕ ਸਦਾਚਾਰ ਮੰਦੰਬਲੇ ਬੌਦਧਧਰਮ ਨ ਮਦੁ । ਗੁਹਾ ਵਧਕਿ ਸਮਾਜ਼ ਅਲਗ ਜੁਧਾ ਚਵਨੀ ਵਧਾਤ ਬੌਦਧਧਰਮ ਆਵਥਕ ਮਦੁ । ਸਵਤਨਤ ਵ ਵੰਜਾਨਿਕ ਦ੍ਰਿਟਕੋਣ ਵਿਚਾ ਧਾਨਾ ਸ਼ੇ ਬਲੇ ਚਾਹੇ ਵਧਕਿਆਤ ਜਵੀਮਾ, ਚਾਹੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਜਵੀਮਾ, ਸਫਲ ਵ ਸੁਖਮਧ ਧਾਯੇਤ ਬੌਦਧ ਧਰਮ ਉਪਯੋਗੀ ਜੂ । ਥੁਕਿ ਛੁਂ ਬਾਧਾ ਮਦੁ । ਬਹੁ ਬੌਦਧ ਮੇਮੇਗੁ ਸਾਸ਼੍ਵਰਦਾਇਕ ਧਰਮ ਥੇਨਤੁ ਭਾਪਿਧਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਧਾਤ ਧਾਸਾ ਮਨੁਧ ਜੀਵਨ ਅਨਧਕਾਰੇ ਲਾ ਵਨੀ । ਜੀਵਨ ਦੁਖਮਧ ਜਵੀਕਾ ਚਵਨੇਸਾਲੀ । ਬੌਦਧ ਧਾਪਿ ਭਰਮੇ ਲਾਨਾ ਦੁਖਮਧ ਜਵੀਕਾ ਚਵਾਪਿ ਨ ਮਦੁਗੁ ਸਖੁ ।

ਮੇਮੇਗੁ ਧਰਮੋ ਲਾ ਥਨੋ ਪਾਪ ਧਾਯੇ ਧੁੰਕਾ ਵਾ ਥਗੁ ਛੁਂ ਇਚਛਾ ਪੁਰੇ ਧਾਯੇਤ ਸੁਂ ਦੇਵ-ਦੇਵਤਾ, ਦ੍ਰਿਘਾ ਨਹੂੰਤੇ ਹ੍ਲਾ ਬਿਨਿਤ ਧਾਨਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਧਾਇ ਕਿ ਜਿਤ ਥਯਾ ਥਯਾਗੁ ਆਪਤ ਪਰੇ ਜੁਲ, ਥਯਾਗੁ ਅਪਰਾਧ ਜਿ ਧਾਯੇ ਲਾਤ, ਨਿਤ

रक्षा याना विजयाहुँ । जित थुगु इच्छा छता पुरे याना विजयाहुँ धका
प्रार्थना याइ । तर तथागतयाके थथे प्रार्थना यावंसा बसपोलं बरदान
बिया विजयाइ मखु न आशोर्वाद हे । बसपोलया विचार अनुसार थमं
पानागु पाप कर्मया फल थह्यं हे भोग यायेमा ।

अत्तनाव कतं पापं—अत्तना सङ्कुलिस्सति

अत्तना अकतं पापं—अत्तना व विसुज्ज्ञति

सुद्धि भसुद्धि वच्चतं—नाऽज्ञो अञ्जं विसोधये । १

अर्थात्— थह्यं यानागु पापं थततुं बुलुसे चवंकी; थह्यं यानागु
पुण्यं थततुं शुद्ध याइ । शुद्ध ज्वीगु व अशुद्ध ज्वीगु थथह्यं हे, सुना न
स्वैतं हे शुद्ध वा अशुद्ध याये फेणु मखु । थथगु आचरणं हे जक जीवन
सुखमय व दुःखमय ज्वीगु । जिलं क्यनेगु जक ज्या यायेफु गुगु लं
सुखमय वा दुःखमय ख । जिं स्वैगुं दुःखं मुक्तिया जिम्मेवार काये मफु ।
जिं क्यनागु ले० वनेगु कोर्शशा यासा हे जक जिगु शरण बोगु ज्वी,
जित पूजा व माने यागु ज्वी । ज्याय् थर्थविसं हे उत्साह याये मा,
तथागत ला लं जक क्यनीहा ख—“तुम्हेहि किच्चं आतप्य अक्खातारो
तथागता ।” थुक्कि सो दु बसपोल छह्यं विशुद्ध आचरणवादी ख, अर्थे
प्रार्थना याना दुःखं मुक्त ज्वीमखु धेगु बसपोलया दृढ विश्वास ख ।

खजा आपासिया झेम व आन्ति जुया छडंगु दु कि बोद्धतसे नं बुद्ध
मूर्तिया न्होने ह्ला बिन्ति याना प्रार्थना याना चवन । अर्तमान बोद्ध
समाजया क्यवहार व विश्वास खनी बले थथे प्रश्न उठे ज्वीगु स्वाभाविक
हे ख । तर बोद्धतसे प्रार्थना यासा नं अबोद्धतसे प्रार्थना याइगु ठंगनाप

गावक पा । यन जिमिगु भनाइ स्थविरवाद (थेरबाद-हीनयान) या पूजा पद्धति व प्रार्थनाया बारे जक ख न कि महायान पूजा विधिनाप । छाय् कि भेसेपि सम्प्रदायतसें नं गौतम बुद्धयात द्यो भापा अवतार समझे जुया पूजा पाठ यानाच्चंगु सिबे थेरबादीतसें ये बुद्धयात मार्ग प्रदर्शक व गुरु भापा मखु । थेरबादीतसें बुद्ध मूर्तिया न्ह्योने प्रार्थना यासा नं—“इमिना पुञ्जकम्मेन, इदम्मे पुञ्ज्रं आसबक्षया वहं होतु” इत्यादि पाठ याइ । अर्थात् छुं दान अयवा त्याग याना उपदेश न्यना पुण्य सञ्चय यानागुया प्रभावं जिगु आश्रवक्षय उवीमा,, निर्बाण पद लायमा धका जक प्रार्थना यागु सिबे छुं पुण्य कार्य मयासे, अथवा छुं पापकर्म याना बने खतं बुद्ध मूर्तिया न्ह्योने दन। जित पाप व दुःखं मुक्त याना व्यु धका प्रार्थना मया । उदाहरणया लागी छगु निगू बुद्धकालीन घटना यन प्रस्तुत याये तेना ।

छगु समये गौतम बुद्ध राजगृहे बेलुवन विहारे च्छन। विजयागु ख । वक्कलि भिक्षु कुह्याया छ्यें ह्य सुखू मदेका च्छच्छन । अबले वसपोलयात सेवा याना च्छंपि भिक्षुपिन्त सता धया विज्यात—“आवुस ! गन भगवान बुद्ध दु अन बना जिगु पाखे वन्दना (नमस्कार) याना धा कि वक्कलि भिक्षु साप हे ह्य सुख मदेका च्छच्छन, भन्ते, कृपया छ्यंपि छक वक्कलि भिक्षु दु थाय् विज्यासा असल उवी ।”

मेपिसं हवस् आवुस धया वक्कलिया खं तथागतयाथाय् अंका बिल । सर्वज्ञ बुद्धं इमिगु प्रार्थना स्वीकार याना, पात्र चीबर उवना वक्कलि भिक्षुयाथाय विज्यात ।

आयुष्मान वक्कलि तापाकंनिसें तथागत विज्याना च्छंगु खना आसन ठीक यायेत सन । अले भगवान बुद्धं वक्कलि यात, धीविज्यात, “वक्कलि

सुंक च्वं, लासा ठीक याये मागु मदु । लासा लाया तगु मेगु द हे दु, जि अन हे फेत्वी ।” शास्ता लाया तगु लासाय् फेतुना बिज्यात । अले न्यना बिज्यात— बक्कलि ल्वे गये च्वन आराम दु मखुला ?

“भन्ते, जिगु स्वास्थ्य ठीक मजू, शास्ति जुया च्वन, ल्वे ऊ ऊ चकों जुया बैच्वगु खने दु ।”

“बक्कलि छंत छुं शंका व पश्चाताप ला मजू ला ?”

“भन्ते, जित छुं हे शंका व पश्चाताप मजू ।”

छुं ऊ शील पालन वा आचरण भिका मयंकागु बारे छुं हे शंका मजूला ?

“भन्ते, थुगु बारे छफुती हे शंका व पश्चाताप मदु ।”

“अथे जूसा नं बक्कलि छंगु मने छगु चिन्ता व पश्चाताप दुयें च्वं ।”

“भन्ते, यद्व हे दत छलपोलया ल्वा स्वे आपुलु जुया च्वंगु तर जिके थुलि शक्ति मदु कि छलपोलयाधाय् तक नं बनेत । एव हे जक जित अपशोच व दुःख दु ।”

अरे बक्कलि, एव इवगगीगु मलमूत्रं भरे जुयाच्वंगु शरीर स्वयां छन्त छु फाइदा । जिगु ल्वा स्वै च्वनां छन्त शान्ति ज्वीमखु । सुनां जिगु धर्मयात खनी वं हे जित खंगु ज्वी । गुम्हेसिनं जित खनी वं अवश्य हे आचरण भिका यंकी—“यो धर्मं पस्सति सो मं पस्सति” +

भगवान बुद्ध दु बले हे बक्कलि थेन्तुं सिद्धान्त बांलाक मध्वीकुसे, मसीकुसे भिक्षु जुया यो योथे सना उपदेश बिया जूगुलि ह्लापायापि आपालं मनूतसे थथे विचायात आपासिनं अथे हे थों न
+ संयुक्त निकाय

धैर्चवंगु दु — बुद्ध ला साब आदर्शवादी व क्रियावादी ख । वसपोलया
शिष्य भिक्षुपि धासा सुथां मला; ताले मला गथे ?

छन्हु राजगृहे छुं ब्रह्मुतमें थथे बुद्धयाके न्यन—भन्ते ! छलपोलया
शिष्यपिसं छविनि अनुशरण या ला ? अर्थात् छविसं धार्थे जू ला ?

बुद्ध— गुर्लि जू गुर्लि मजू ।

ब्रह्म— अथे छाय् ले ?

बुद्ध—छिमिके सुना नं राजगृह वनेगु लं न्यं बोला ?

ब्रह्म— न्यं भन्ते ।

बुद्ध—अपि फुकं राजगृह बंला ?

ब्रह्म—गुर्लि वं गुर्लि मवं ।

बुद्ध—अथे छाय् ले ?

ब्रह्म— व ला जिगु दोष मखु । लं वयनेगु जिगु ज्या ख । वनेगु,
मवनेगु वा लं द्वंकेगु पथिकया ह्लाती ख ।

बुद्ध—अथे हे जिगु ज्या नं लं वयनेगु जक ख । जि सुयातं पनाते
मफु वा लपू उवना चिना तेमफु, सुयागुं मुक्तिया जिम्मेवार जि मकया ।
ज्याय् ला थथिपिसं हे उत्साह यायेमा नथागत ला मार्ग प्रदर्शक जक ख ।

न परेसं विलोमानि न परेसं कता कतं

अत्तनोव अवेक्षेय्यो कतानि अकतानि च । १

अर्थात् करपिसं छु था मया धका दोष माला ज्वो न्हो थगु दोष
मदेकेगु भि ।

अपराध छाया दै बल ?

अगङ्ग सूत्रया धापु अनुसारं आदिकालीन समाजे स्त्रो-पुरुष छुं भेदभाव मदु, केवल सत्यवा नामं जक व्यवहार जुया चंगु थ । पृथ्वीले अर्थे हे रस दुगु खाय पदार्थ क्रम क्रमं लोप जुल । अनं लिपा मधुर धान्य वर्गं बुया वल । व नसेलि मनूतेगु शरीर कोमल मजूसे छाना वल । विविध रंग नं दैवल । अनं लिपा मधुर धान्यवग नं अन्तरधान जुल..... । अनं लिपा । लता वर्गं (फसिच्च थे जागु) दै वल । अनं लिपा जाकि दै वल । फुकसिनं ह्लिया ह्लिथं थत गाछि जक कया हेगु या सत्ता अलसी व लोभी जुया छहासिनं निन्हु स्वन्हुया लागी छकलं प्व चिना हल । व खनेवं मेहूसिनं नं स्वन्हुया लागी जाकि गावक कं हल । अले मेपिसं न्हेन्हु च्यान्हुया लागी गावक जाकि कया हेगु थाले यात । अथे त्रुजुं लच्छयात गावक कया हेगु चलन जुया वल । थथे मनूतेके लोभ व अलसी दैबोलिसे जाकिया सत्ता खला दुगु वा जुया वल । अनं लिपा वा ले धुंयाय् हानं वामा चूलि जाया मवल । अनं लिपा ह्लिति ह्लिति जिगु थुलि, जिगु थुलि धका छुं इना कया चितेगु चलन जुया वल । बल्लापिसं जक अधिकार जमे यात । बमलापिन्त छत्ति मदु । अले सामूहिक जुया चंगु बुं व कयब फुकसितं मंका मजूसे व्यक्तिगत (याकचिगु) जुल । मंकाया सत्ता याक याकचिगु जू वल । ह्लापा मदुगु खुं व ठगत दै वल । अले मेमेगु अपराध दै वोगु खं अगङ्ग सूत्रे थथे दु ।

“छुं मदुहा छहासिनं गनं वना जाकि खुया हल । मेपिसं वंत छक तिक न्वात, उया यामा न धाल, तर स्वकोगुलि मनूतसे वयात खुया काइहू

धौंगा निन्दा याना दाल, कसायात गुलिसिनं खवहैतं केकल, गुलिसिनं काठं
दाल। अबलेनिसें खुँ ज्या धैगु निन्दनीय व दण्ड बी बहगु ज्या ख,
नीचगु ज्या ख धायेगु चलन जुया वल।”

धनोपार्जन मार्ग (धन कमाय् यायेगु लैं) व्यक्तिगत (याकचिगु)
जूगुलि खुँ ज्या फटाहा, डाका आदि अपराध ज्या दै वोगु खं अगगञ्ज
सूत्रे X बांलाक धैतगु दु।

Dhamma.Digital

बुद्ध्या अन्तिम उपदेश

महामानव बुद्ध्या अन्तिम उपदेशया बारे दीघनिकायया महापरिनिधिण सूत्रे बालाक अंकित जुयाच्चंगु दु । इव पालि त्रिपिटकया सर्वाधिक प्रामाणिक एवं महत्वपूर्ण सूत्र ख । इव हे छगू थजागु सूत्र ख गुको कि बुद्ध्या अन्तिम जीवन-दर्शन दुध्याना च्चंगु दु । इवहे सूत्रया आधारे सक्षिप्तं बुद्ध्या अन्तिम उपदेश उल्लेख याये तेना ।

तथागत अबले राजगृहे गृधकूट पर्वते विहार याना विज्याना च्चंगु ख । मगधया जुजु अजातशत्रुया महामन्त्री वर्षकार ब्राह्मण वया बुद्ध्यात नमरकार याना धास—भन्ते ! मगध नरेश अजातशत्रुया वज्ज गणतन्त्र नाप ल्वावनेगु मती तंच्चन । वेकया इच्छा दु, वैशालीपित्त हाश नाश याये मास्ति वो । वेकलं जित थुगु बारे छपिनि छु विचार ख व सीका वा धका थन छ्वया हल । छलपोलया विचार छु ?

तथागत थगु विचार प्रकट यासे धया विज्यात — लिच्छवीतसें गुबले तक सत्त अपरिहानीय धर्म (न्हेगू अविनाशी धर्म) पालन याइ अन्थायतक इमित सुनान स्यंके फैमखु, इपिनाप ल्वाना त्याके फैमखु; अर्थात् एकतां उत्थान भेदं पतन ज्वी । इव खें न्यनेव वर्षकार ब्रह्मु नं ध्वीका काल कि लिच्छवीत उप्पति जूगु एकता व नैतिकतां छनि । इमिगु एकता भंग मजूतलेपात ल्वाना व आक्रमण या वनां सफल ज्वीमखु धंगु खं वर्षकार ब्रह्मु नं अजातशत्रुया ह्वायपने स्वाँ पुल ।

सत्त अपरिहानीय धर्मं छु ?

१) बरोबर सकलें मुना सामहिक निर्णय यायेगु ।

- २) निर्णय अनुसार सकले मिले जुया कर्तव्य पालन यायेगु ।
- ३) नियम व ऐन पालन यायेगु (अनुशासनप्रिय ज्वीगु) ।
- ४) करपिनि म्हाय मस्त जबरजस्ति हया मतेगु ।
- ५) आदरणीय बुहा-बुहीतेगु सम्मान यायेगु ।
- ६) राष्ट्रिय पूज्य स्थान रक्षा यायेगु ।
- ७) संपुरुष अतिथि सत्कार यायेगु ।

लिच्छवीतसे च्वे च्वंगु नियम बाँलाक पालन याना च्वन । फुकसियां छागू विचार । सकले छथ्व । सकसियां छता रंगया वस । तर भगवान बुद्ध परिनिर्वाण जुया स्वदै लिपा विस्तारवादी अजातशत्रुं थह्य महामन्त्रीया कुचक्रे च्वना शस्त्रया बलं मखु लिच्छवीतेगु ऐकता भंग याना, थ थ ल्वाका वैशाली गणराज्य स्यंका त्याका काल ।

तथागत वैशाली बेलुवन गामे वर्षावास च्वना विज्या बले रोग ग्रस्त जुल । ल्वे बढे जुजुं मरणान्ततक पीडा जुल । अले बसपोलं विचा यात—“भिक्षु संघयात सूचना मध्युसे थ्व जीवन-मत अर्थे सिका छ्वेगु बाँलाइ मखु ।” सम्यक सम्बुद्धया मनोबलं अबले रोग शान्त जुल । अले आनन्द भन्ते नं धाल— भन्ते ! छलपोल याकनं निरोग जूगु खना जिगु मन याउंसे च्वन । मखुसा जिगु निडां छुं हे मखने धुंकुगु खः । धर्म ला छु पूर्व-पश्चिम दिशा हे नं छुटे याये मफे धुंकुगु । तर भिक्षु संघयात छुं सन्देश विया विमयासे तथागत परिनिर्वाण जुया विज्याइ मखु थुलिला आशा दुगु हे ख ।”

आनन्द ! आ संघ जिके हानं छु आशा याना च्वन ? धर्मयागु उपदेश यायेगु ख, व ला जिं माक्व याये हे धुन । छुं रहस्यगु खं त्वपुया

तथागु मदु । गुरु मुछि मदु । आ हानं भिक्खुसंघया जिके छु काये मास्ति खो ? छु आशा यानाच्चन । आनन्द ! भिक्खुसंघपि मध्ये उपि हे चिन्तित जबी गुम्हेसिके श्व धारणा दे कि भिक्खुसंघ जिगु छ ; जि संघया मालिक छ । आनन्द ! जित ला हुगसे नं थथे मती मलू, अले हानं जि सुया निति चिन्तित जबी ?—“किम्पनान्द भिक्खुसंघो मयि पच्चासिसति ? देसितो आनन्द, मया धर्मो अनन्तरं अबाहिरं कत्वा । नत्थानन्द, तथागतस्स धर्मेषु आचरियमुट्ठि । यस्स नून आनन्द, एवमस्स अहं भिक्खु संघं परिहरिस्सामिति वा ममुद्देसिको भिक्खु सङ्घोति वा सो नून आनन्द, भिक्खु संघ आरब्ध किञ्चिदेव उदाहरेय । तथागतस्स खो आनन्द, न एवं होति अहं भिक्खु संघं परिहरिस्सामिति वा समुद्देसिको भिक्खु सङ्घोतिवा ।”

आनन्द ! आ श्व शरीर जीर्ण जुल । चेदेव ध्यने धुंकल । पुलांगु गाढा थे ज्युज्यूथे याना चिना न्हाका च्चना । समाधि अवस्थाय् जक हे जि पूर्ण सुखं च्चन्चना । आनन्द ! अगु तुती यहू चु, यत थहे प्रकाश जु । करपिनि भरोसाय् च्चने मते । धर्म छिमि पथ प्रदर्शक छ । धर्मया अनुसरण या —“अस्तदीपा विहरय, अन्तसरणा, अनञ्ज सरणा । धर्म-दीपा, धर्म सरणा अनञ्ज सरणा ।”

तथागतया अन्तिम यात्रा सिधैन । कुशीनगर ध्यन । हिरण्यवती नदीया उखे भल्ल शाल बने ध्यन । अन निमा शाल सिमाया बिचे खाता तथा लासा लात । उत्तर पाखे छ्धों, दक्षिण पाखे तुति याना जपाखे फिलि च्चना बिज्याबले बसपोलं वहे खैं कन गुगु २५०० दे लिपा कीसं मिखां छना च्चना । भगवान बुद्ध परिनिर्वाण लिपा अढालुते लागी ध्यंगू

दशेनोय संवेग उवीगु स्थान दे । “चत्तारिमानि आनन्द ! सहस्र
कुलपुत्तस्स दस्सनोयानि संवेजनोयानि ठानानि कतमानि चत्तारि ?”

- १) इध तथागतो जातो ति आनन्द . . .
- २) इध तथागतेन अनुत्तरं सम्मा सम्बोधि अभिसम्बुद्धो
- ३) इध तथागतेन अनुत्तरं धर्मचक्रं पवत्तितं
- ४) इध तथागतो अनुपादिसेसाय निवान धातुया परिबुद्धोति ।

१) लुम्बिनी=थन तथागत जन्म जुया बिज्यागु ख ।
२) बुद्धगया=थन तथागतं बोधि ज्ञान लागु ख ।
३) सारनाथ=थन तथागतं सर्वश्रेष्ठ धर्मचक्र चाहीकूगु ख ।
४) कुशीनगर=थन तथागतं महापरिनिर्वाण जुया बिज्यागु ख ।

तथागतया परिनिर्वाण उवीगु खना आनन्द भन्ते नं न्यन— भन्ते,
तथागतया प्रति जिमिसं छु याये मालो ?

आनन्द, तथागतया मृत देहया निति छिमिसं छुं याये मागु मङ्कु
छिमिसं पूजाया बारे बास्ता हे ते मते । छिमिगु निति सत्य मालेगु व
कर्तव्य पालन याना छवेगु जक ख । तथागतया शरीरे गुकथं छु याये
मालो फुक याइपि गृहस्थिपि दु ।

“कथं मयं भन्ते, तथागतस्स सरीरे पटिपञ्जामाति ?”

“अथावटा तुम्हे आनन्द होथ तथागतस्स सरीर पूजाय । इच्छं तुम्हे
आनन्द ! सदस्थे अनुयुञ्जय, सदस्थे अप्पमत्ता आताविनो पहितता
विहरय । सम्तानन्द ! खत्तिय पण्डितापि तथागते अभिप्पसन्ना ते
तथागतस्स सरीर पूजं करिसन्ति”

आनन्द थत सम्भर्ले याये मफुत । अले विहारया छकू कुंचाय दना

खै च्वन । हाय ! जि आतकं निर्मल-चित्त जुया अहंत पद प्राप्त याना
काये मफुनि, जित्यु पथ प्रदर्शक (लेया मत ज) सिना बनी न । गुरु
मदेन ।

तथागतं भिक्षुपिके न्यन—‘आनन्द गन ?’

“अन्ते, आनन्द उखे दना खै च्वन ।”

‘हुँ बना तथागतं सता च्वन धा ।’

आनन्द बल । तथागतं धैविज्यात—“आनन्द, एव शोक छाय् ? छु
जि ह्लापा हे एव धया मतया ला, फुक प्रिय वस्तुया नाश ज्वी, योपिनाप
बाय् मालीगु अवश्य छ । छु योपिनापं बाया च्वने माली मखु धयागु
ज्वी फेला ? यदि फेमखु धंगु खसा हानं छाय् ख्वेगु ? आनन्द, छुं ताकालं
तकं मन, कर्म व वचनं तथागतयात सेवा याना आपालं पुण्य सञ्चय याये
धुंकल । आ आनन्द, छुं थजागु प्रयत्न या गुर्जि याकनं हे राग, द्वेष व
मोहरूपी पाशं मुक्त ज्वी ।

सुभद्र दरिवाजकं सिल, भगवान् बुद्ध मृत्युशय्याय् विज्याना च्वन ।
वं विचा यात, श्रमण गौतमये जाह्य महापुरुष ह्लिंहि ब्बी मखु । जिगु
शंकात मदेकेत, हानं थुजागु अवसर बेमखु । व मल्लपिनिगु उगु एकान्त
शालवने बन । बना धाल—

‘हे आनन्द ! जिगु चित्तो धर्म सम्बन्धो छुं शंका दु । यदि थुपि
शंकात आ मदेका मष्टवसा हानं गबले मदेका छ्वेगु ? कृपातम्भे जित
तथागतया दर्शन याका विज्याहुं ।’

“सुभद्र ! एव तथागतयाके शंका समाधान याना कायेगु समय मखु,
भगवान् शास्ता परिनिर्वाण (मरण) शय्याय् विज्याना च्वन । आ

बसपोलयात कट बीमर्य ।”

“आनन्द ! जित दर्शन याके ड्यु ।”

“सुभद्र ! आ बसपोलयात कट बीमर्य ।”

“पीम्यावेतक निरन्तर अजिञ्च चित्तं गुम्हेसिनं मनूतेगु निर्ति अमृत वर्षा यात, व आ एव अन्तिम समये नं थगु व मधुर करणायात गथ ल्वमंके के ?”

आनन्द व सुभद्र खं ह्लाना चबंगु न्यना तथागतं धया बिज्यात—
“आनन्द ! सुभद्रयात पने मर्य, वयेके ड्यु । व ज्ञान लाभ यायेगु इच्छां बोह्य छ, जित तकलिफ बीत धका मखु । व साव हे व्योके फुह्य ख । जिं आ कनेगु खं तुरन्त अदीका काइ ।”

आनन्दं सुभद्रं परिच्छाजकयात धात—आवुस, (पासा) वा बुद्धं स्वयं छंत सता बिज्यात ।

सुभद्रं परिच्छाजकं करणाया छ शान्त मूर्तियात स्वत अले व भवय जीवनया सन्ध्याकालयात नं खंकल । अले अन्तिम शश्याय् बिज्याना उवंह्य तथागतया उपदेश, छाय् वया मने दुने तक मर्यनिगु ? वया शंका छु व तथागतयाके न्यन—

हे गौतम ! आपालं श्रेष्ठ ब्राह्मण धार्पि, गुर्वि कि आपालं लस्कर मुंका सुप्रसिद्ध यज्ञस्वी तोर्यंकर गुमित आपासिनं श्रेष्ठ आपा औन, गये कि — पूर्णकाश्यप, मष्टुलिगोत्साल, अजितकेशकम्बल, पकुष करचायन, र्जंजयबेलट्टिपुत्र व निमन्त्रनाथ पुत्र । छु इर्पि फुकसिनं(थवगु धर्म तदं धका) दाबी याना चबंगु य चह्यं दांसाक घूसा कि भवू ?

स्वाल सुभद्र ! व तोता छव, इमिसं थथगु सिद्धान्म थूसां मथूसां कर्तव्य पालन यासां मयासां छीत बास्ता मदु । जिछात धर्मया खेकने बाँलाक न्यना ध्वीका मने तेगु स्व ।

सुभद्र ! गुगु धर्मे आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग दुध्याइ मखु अन प्रथम धर्मण (श्रोतापश्च भिक्षु सकदागामी, अनागामी, अर्हन्त नं दैमखु । गुगु धर्मे आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग दुध्याना च्वनो अन सर्व प्रकारया अंगं पुरे जूँपि धर्मणत खने दै । आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग छु—

१. सम्मादिट्ठि=ठीक ध्वीका कायेगु (मिगु दृष्टि)
२. सम्मासंकल्प=ठीक संकल्प (मिगु उद्देश्य)
३. सम्मावाचा=ठीक वचन (मिगु खें ह्लायेगु)
४. सम्माकम्मन्त=ठीक ज्या (मिगु निर्दोष ज्या)
५. सम्माआजीव=ठीक जीवन (निर्दोष जीविका)
६. सम्मावायाम=ठीक उत्साह (मिगु कोशिश)
७. सम्मासति=ठीक स्मृति (मिगु होश)
८. सम्मासमाधि=ठीक एकाग्रता (बाँलाक मन कवातुकेगु)

सुभद्रया फुक शंका मदे धुंकुसेलि तथागतयात धाल— आश्रव्य भन्ते, अद्भुत भन्ते गथे कि भन्ते भोपुगु थ स्वका बीथे, तोपुया तगु उला बीथे, लै ह्वना च्वंभेसित लै व्यना बीथे खिउसे च्वं थाय मत च्याका बीथे, गुकि कि भिखा दुविसं रूप खनी, अथे हे तथागत अनेक प्रकारं धर्म उपदेश याना बिल्यात । भन्ते जि बुढ, धर्म व संघया शरण बना । जित छलपोलं भिक्षु छुना द्यु ।

एवं दुर्ते सुभद्रो परिब्बाजको भगवन्तं एतदबोच “अभिश्कन्तं भन्ते!

अध्युतं भन्ते !! निकुञ्जितं वा उकुञ्जेय्य, पटिष्ठनं वा विवरेय्य,
मूहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य अन्धकारे वा तेलपञ्जोतं धारेय्य, चक्रु
मन्तो रूपानि दक्षन्ति, एवमेव भगवता अनेक परियायेन धम्मो पका-
सितो । एसाहं भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मच्च भिक्खु संघच्च ।
लभेय्याहं भन्ते भगवतो सन्तिके पद्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदन्ति ।”

सुभद्र, संघया नियम दु कि सुं मेगु सम्प्रदाये प्रवजित व्यक्ति यदि
बौद्ध संघे प्रवजित ज्वी मास्ति बोसा प्यलातक परीक्षा व प्रतीक्षा यायेमा ।

भन्ते ! प्यला छु प्यदंतक न जाँच कया बिज्याहुं जि पिया च्वनेत
तयार दु ।

“अय्या अनान्द, सुभद्रयात प्रवजित या ।” सुभद्र बुद्धया अन्तिम
शिष्य जुल ।

समय सतिना वल । तथागतं धया बिज्यात – आनन्द, शायद छंत
थये नं मती च्वने फु—

१) गुरु मदुगु उपदेश जुल, आ जिमि शास्ता मन्त । आनन्द, थये
गबले मती तेमत्य । जि गुगु धर्म व विनय उपदेश यानागु छ, प्रज्ञप्त
याना देका तयागु छ जियां लिपा छिमि वहे गुरु ज्वी ।

२) आनन्द, गये घोक्न्हे भिक्षुपिनि वं वैत ‘आवुसो’ धका सतोगु
छ जियां लिपा थये धया सते मत्य । छिपि फुकसिनं परस्पर आदर तया
खं ह्लायेगु बाँला । सकले मिले जुया सेके सीकेया मेमेगु ज्या नं थये हे
मिले जुया या । ल व चिकं थे मिले मजूसे च्वने मते, बहु ल व दुरु थे
मिले जुया ज्या याये सेकि ।

३) इच्छा जुल धासा संघे जि मदे धुंका विक्षीर्द्धगु भिक्षु नियमयात
तोता छवे फु ।

“आकस्मा मानो आनन्द ! संघो भवच्चयेन खुद्धानु खुद्धकानि
सिक्खापदानि समूहनन्तु”

४) आनन्द, जियां लिपा छम भिक्षुयात ब्रह्मदण्ड बीगु यायेमा ।

“भन्ते, ब्रह्मदण्ड गय छ ?”

“आनन्द, छम्न मेर्हि भिक्षुयात योयोगु थ धायमा, धायेके ड्यु, भिक्षु
पिसं बनाप खं मह्लायगु, न उपदेश अनुशासन यायेगु !” हानं तथागतं
भिक्षुपिन्त सता विज्यात—

भिक्षुपि, यदि बुद्ध, धर्म व संघे सुं भिक्षुयात नं शंका दुसा न्यना
शंका मदेका छुव । भिक्षुपि, लिपा अपशोस मयायेगु, “शास्ता जिमि
न्होने दुगु छ, तर जिमिसं तथागतया न्होने न्यने मफुत ।”

बुद्धया अन्तिम वाक्य छ—‘हन्द दानि भिक्खुवे ! आमन्तयामि ओ,
वय धम्मा सञ्चारा, अप्पमादेन सम्पादेयाति । अयं तथागतस्स पञ्चमा
वाचा ।’

अर्थात्—भिक्षुपि ! संस्कार (बने जुशक) फुवक बस्तुत नाशवान
ख, आलस मजूसे जीवनयात बरबाद मयासे लक्ष्य पूरा या । ★

बौद्ध समाजे नारीया स्थान

भगवान् बुद्ध वेन मध्ये छगू च नं ख कि मिसातेत नं मिज्ज समान बोद्ध समाजे याय वियातगु बोद्धधर्मं याना नारी समाजे महान परिवर्तनं जूगु छगू उल्लेखनीय (चवे बहगु) जक मखु प्रशंसनीय नं ख । च खं श्वोका कायेत योसं बुद्धकालीन ह्रापा व लिपा कट्टर ब्राह्मणवाद-यात पाछाया जूपिसं चवेतगु हिन्दू ग्रन्थत छवना स्वेबले मिसाया व्यक्तिगत जीवन विकासया लागी गुलित बाधा घ्यागु दु धंगु बाँलाक सीके फु । यों नं समाजे व्यवहारिकं हे नारी समाजयात चवट्टुं का शोषण याना चंगु बाँलाक खने दिन । हिन्दूतसे साब माने यानातगु मनुस्मृतिस मिसातेत मान्यता बोमा धका धंतसां तबि, जन्मनिसे मरणतक माँ-बो व थ भातया चवे चवनेमा, वथेन्तुं गुबले नं मिसायात स्वतन्त्रं चवने बीमज्यू धंगु नं उकोसं धंतगु दु । यज्यागु विचार योंतक नं हिन्दू भक्तिते बिचे इवातुक दुध्याना । चंगु इमिगु सामाजिक व्यवहारं खने दैचवगु दु । उकिं हे बुद्धकालीन भारते बोद्धधर्मया प्रभाव अपो दुयाय मिसातसे सामाजिक क्षेत्रे स्वतन्त्रपूर्वकं जीविका याना चंगु दु धंगु प्रमाण यक्वं दु । पाँल त्रिपिटक हे युकियात सांछि दु ।

बोद्ध-परिषदे भिक्षु, भिक्षुणी, उपासक-उपासिका धका स्त्री पुरुषयात समान याय वियातगु दु । निर्वाणया साक्षात् केवल मिजंतसे जक याना कायेफु धंगु मखु, मिसातसे नं निर्वाण साक्षात् कया चंगु दु । केवल मिजंत जक हे बुद्धिवान्, इमिके हे जक कार्यकुशलता दु धंगु खं मखु मिसातेके नं बुद्धि दु । बुद्धकालीन सच्चा, लाला, पटाचारा, अबटकाया,

कुण्डलकेशी आदि थुर्पि सुप्रसिद्ध शास्त्रार्थं पाइपि, मेर्यि नाप ला। लू
सारिपुत्र अन्तेनाप हे ला वादविवाद यात धैगु प्रमाण दु। क्वे च्वंगु
गाथां ला मिसात नं श्रेष्ठ धैगु प्रमाणित याता च्वं।

न सो सब्बेसु ठानेसु पुरिसो होति पण्डितो।

इत्थीपि पण्डितो होति तत्थ यत्थ विचक्षणा ॥

अर्थात् सकभनं मिजंत जक पण्डित उडांपछु गनं गनं मिसात नं
पाण्डित्यपूर्णं जू।

थथे विद्वानपि मिसात दसा नं, समान थाय विया तसा नं भिक्षुनी
जूसा नं बुद्धं छाय मिसातेत भिक्षुनी पायेगु हळापां अस्वीकार यागु व
भिक्षुनी शासन छाय परिहान जूगु धैगु छगु विचारणीय खेख। भिक्षुनी
शासन याकनं छाय अन्त जूगु धासा गुलिसिनं विचार मयासे थथे नं लिस
बी यो कि अवजा बुद्धं हे बाँलाक प्रकट रूपं धैतगु दु धका। तर थथे लिस
बीगु अनुचित व मलो यें च्वं। थुकी विचा पाये बहगु खें निगू दु। छगु
भिक्षुर्णपिसं अनुगमन पाये मागु थाकुगु विनय नीति ख। मेगु खें ख कि
भिक्षुनी शासन सम्बन्धी सविधान।

भिक्षुनीतेगु लागी देका तगु आपालं विनय नीति पाखें ला भिक्षुपित
स्वया क्वे लाका नं पाका तगु दु, यद्यपि बुद्धं थगु संघे मिसातेत थाय
धैगु दु नापं मिजं समान भिक्षुनी नं उबो फु। अयनं वास्तवे बोढ
सम्प्रदायया मूल तत्थ मिसातेत मिजंतनाप तापाका च्वनेगु हे ख यें च्वं;
छाय कि बोढ धर्में त्याग व वंरागया स्थान मुख्य ख, भोगया मखु यें
च्वं। उतु तथागतं मिसातेत गुबले नं निन्दा याना विमर्शा बह बरोबर
ध्वं सलाह विया विज्ञाइ कि मनूत मिसातेगु जालं बचे जुया च्वनेमा।

सम्भव दुसा मिसात नापं तापाना च्वनेगु बेश । मिसातेगु बारे छक बुद्धं
थ प्रमुख शिष्य आनन्दयात धया बिज्यागु दु ।

आनन्द प्रश्न यात—“भन्ते, मिसातेगु बारे गथे व्यवहार यायेगु ?”

बुद्ध—आनन्द इमि पाखे मस्वेगु ज्यू ।

आनन्द—यदि इमित स्वेमाल धासा छु यायेगु ?

बुद्ध—आनन्द ! खूब होश तया ज्वीमा । यद्यपि बुद्धं थथे आज्ञा
जुया बिज्यासां तभी साधारण व गृहस्थ अनुयायीते लागी थथे उपदेश
बिया बिज्यागु दु कि “भरिया परमा सखा” थ पत्नी (मिसा) हे यहू
परम पासा समझे ज्वीमा । मिसाया प्रति विश्वास नं ते फेकेमा धका
संयुक्त निकायस उल्लेख जुयाच्चंगु दु । उलि जक मखु साधारण भक्त-
जनते लागी ध्व नं उपदेश बिया बिज्यागु दु—माँ-बौया सेवा, कला,
काय-म्हाय-पिनाप शांतिपूर्ण सहवास व उद्योग हे वक्सिबे तधंगु
आशीर्वाद ख । थथे विचा याना स्वेबले भिक्षुणी छ्हाय भिक्षु पाखे तापाना
च्वने मागु धार्मिक परमार्थ अनुसारं मखु आचार विचार व व्यवहार
अनुसारं थें च्वं । भिक्षु व भिक्षुणीया बिचे कडा नक्सां ब्रह्मचर्या व्रत
पालन यायेगु अभिलाषा दुरुलि इपि निध्व नं शुरू निसे अलग अलग बास
यायीगु, वथेन्तु भिक्षुणीते भिक्षुपिन्त स्वया नं विनय नीते कडा नक्सां
देका तगु दु । थुकि कामया पाखे मिसात भचा कमजोर खने दु धैगु
विचा याये थाय दु । खजा ब्रह्माचर्या पाखे वा पञ्च कामया पाखे स्वसा
स्त्री-पुरुष निध्व नं तापाक च्वने मा । ब्रह्माचर्या हिन्दू बौद्ध निगूँ शिष्टा-
चारे उच्चरूपं वर्णन याना तगु दु । स्त्री-पुरुष संयोगं अलग जुया च्वनेगु,
ब्रह्म विहारं युक्त जुया च्वनेगु, पञ्चकाम वासनां तापाना उच्वनेगु आदि

ब्रह्मचर्याया अर्थं ख । यन स्त्री पुरुष संयोग मैथुन नामं प्रसिद्धं जू । व साधारणतः ग्राम्य धर्म धाइ अर्थात् अशिक्षित गामातेगु ज्या धंगु त्रिपिटके उल्लेख जुया चंगु दु । उकि उगु ज्यां अलगग जुया पवित्ररूपं ब्रह्मचर्या रक्षा यायेत मिक्खु ज्वीमा धंगु दीघनिकाय ‘सुभ सूत्रे’ धंतगु दु । अथे धका मैथुन वा स्त्री-पुरुष संयोगं अलग जुया च्वनेत मिक्खु मिक्खुणी मजूपिसं फेमखु धंगु खं मखु । एनं तत्काल व्यवस्था अनुसारं मिक्खु मिक्खुणी ज्वीवं भवा द्विरं ब्रह्मचर्या पुरे ज्वोगु सम्भव अयो दया मिक्खु मिक्खुणी ज्वीमा धंतगु ख । दुदं धया विज्यागु दु—“नाहं मिक्खुवे अङ्गं एक रूपमिप, सद्मिप, गन्धमिप, रसमिप, फस्समिप समनुपस्त्सामि यं एवं पुरिसस्स चित्तं परियादाय तिटुति यथयिदं मिक्खुवे इत्थं रूपं, इत्थिसद्दं, इत्थिगन्धं, इत्थिरसं, इत्थिकोटुब्बो”
—अर्थात् संसारे यज्यागु रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्शं मखना गुकि न्हावले मिजंतेगु चित्तयात आकर्षित याना च्वन गुगु कि स्त्री रूप, स्त्री शब्द इत्थादि । केवल मिजंया चित्त साला काइगु मिसाया रूप, शब्द, जक मखु अये हे मिसाया चित्त साला काइगु मिजंया रूप, शब्द आदि नं खं धका तथागतं आज्ञा ज्या विज्यागु दु ।

‘नाहं मिक्खुवे अङ्गं एक रूपमिप समनुपस्त्सामि यं एवं इत्थिया चित्तं परियादाय तिटुति यथयिदं मिक्खुवे पुरिसरूप.... ।’

ब्रह्मचर्याया अर्थं बाँलाक श्वीका काये फैगु हे पञ्च काम गुण अनुसारं ख । धात्यें ब्रह्मचर्या धंगु ला रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्श धंगु न्यागू प्रकारया क्लेश कामं तापाका च्वनेगु ख । मिजं नं मिसाया रूप पाले,

— अंगुत्तर निकाय

मिसां मिजंया रूप पाखे प्रेमाशक्ति स्वे मज्यू; छायधासा च्वे च्वयागु
अनुसारं स्त्री-पुरुष रूप आदियात प्रधान थाय् बियातगु हे संसारे मेगु रूप
स्वया नं मिसां-मिजंया रूप इमिगु चित्त आकर्षित चोज जूगुया निंति ख ।

युगु कारण दया जक बुद्धं छकलं मिसातेत मिक्षुणी ज्वीगु अनुमति
बोत इच्छा मयागु ख । चूलवर्ग पालिस मिक्खणिक्खन्धे खने दुगु कथा
थथे ख—

छन्हु कपिलवस्तु नगरे महाप्रजापति गौतमि मिसातेत नं प्रव्रजित
(मिक्षुणी) ज्वीगु समानाधिकार प्राप्त ज्वीमा धका बुद्धयाके प्रार्थना
यात । तर वसपोलं अनुमति बिया बिमज्या । अले गौतमीं निको स्वको
तक प्रार्थनायात नं आज्ञा काये मफु । अले गौतमीं निराश जुया खवखवं
वनाच्वन । आनन्द स्थविरं खना गौतमीयाके न्यन— छाय् छु जुल ? खं
न्यने धुनेवं गौतमीयात पलख पीका भगवान बुद्धयाथाय् वना प्रजापति
गौतमीया शोक व दुःखया खं फुकं कन । मिसातेत नं प्रव्रज्या बोगु
अनुमति बिया बिज्याहुं धका याचना यात । बुद्धं स्वकोतक नं अस्वीकार
याना बिज्यात । अले आनन्द भन्तेनं मेष्टतं हे तर्क याना— भन्ते ! छु
मिसातसें तथागतया शासने प्रव्रजित जुया मार्ग फल वा निर्वाण प्राप्त
याना काये मफैला ?

“आनन्द ! मिसातसें नं तथागतया संघे दुहाँ वया प्रव्रजित जुया
मार्गफल आदि प्राप्त याना कायेफु ।”

“अथे जूसा छलपोलयात पालनपोषण याना तह्य महाप्रजापति
गौतमीयात प्रव्रजित ज्वीत अनुमति बिया बिज्याहुं ।”

“अथे जूसा तथागतया शासने प्रव्रज्या व उपसम्पदा लाभ याना

कायेत गौतमीं गह धर्म (तद्वंगु शर्ते) च्यागू स्वीकार यायेमा अले जक संघे दुध्याइ । A

गौतमीं व च्यागू गहधर्म शिरोपर यागुर्लि प्रव्रज्या व उपसम्पदा प्राप्त याना काल । अयनं मिसात नं प्रव्रजित जूगुर्लि बौद्धधर्म गुलि त्वो मागु ख वया बछि जक सिबे टिके ज्वीमखु धैगु बुझया विचार छ । अथे छाय् जूगु धासा बुझकालीन मिसात अशिक्षित जक मखु दुर्बल जाति नं जुयाच्चवन । शिक्षिततेगु छिचे नापं मिसातेगु बारे मखुगु दृष्टि वा गलत धारणा दया च्वंगु जुयाच्चवन । थौं नं दनि । अयनं बुद्धं मिसातेत समानाधिकार स्वतन्त्र विद्या विजयागु थ्व महानगु क्रान्तिकारी कदम जक मखु प्रशंसनीय व सराहनीय जू । अनुकरणीय ला आवश्यक हे धयां अपो छं ज्वीमखु । उकि थ्व छगू धार्मिक पाखें नं ऐतिहासिक स्वतन्त्रता धका क्षीसं भाषि फु ।

बौद्धधर्मे गनं पति-पत्नीया बारे व इमिगु व्यवहारया लागी यद्यं नियम उपनियम देका तगु दु, चर्चा याना तगु दु, तर अन गनं नं धये धैतगु मदु कि कला नं भातया हे जक आज्ञा पालन यायेमा । बहु पतिया लागी अवश्य आदेश विद्या तगु दु कि मिजंतसे व कलाया विश्वासपात्र ज्वीमा, थ जहानयात आवर यायेमा नापं यथाशक्ति व यथोचित वस्त्रा-सूषण (तिसा-वस) बी मा । पत्नीया लागी पतिव्रत धर्मया पालन यायेगु व व्यर्थ खर्च मयायेगु शिक्षा विद्या तगु दु । मिसातेत थ्व नं धैतगु दु कि इमिसं थगु घरेलु कायें (छ्येया ज्याय) इमान्दारी, बुद्धिमत्ता व उद्योगशीलता व्यनेमा । आलसी व मिचाहा जुया च्वने भज्यू ।

A चुल्लवग्ग, अगुत्तर निकाय

छन्हृया खं ख कोसल जुञ्जु गौतम बुद्धयाथाय् उपदेश न्यना च्वच्वन ।
 अन राजदरवारं सिपाही छह्सा वया संदेश छगू ब्यू वल । कोसल जुञ्जुं
 संदेश व्वना स्वेवं खवा खिउंसे तल । छ्यों क्वच्छुकल । गौतम बुद्धं
 कोसल जुञ्जुया खवा खिउंगु छाय् धका न्यना विज्यात । कोसल जुञ्जुं
 खवाउंसे च्वंगु सास पिकया धाल— मन्ते, महारानी मल्लिका देवीया
 म्हाय् बुल धका संदेश वल । काय् ब्वीगु आशा कया च्वनागु, निराश
 जुया छ्यों क्वच्छुकागु ख । अले तथागतं आज्ञा जुया विज्यात— महाराज,
 गुलि गुलि मिसात मिजंत सिबे बुद्धिवान, शोलवती माजु-ससअबुया सेवा
 याइपि व प्रतिव्रता जू । उँकि बाँलाक पालन पोषण याना दिसें । उलि
 जकूमखु थगु देशया रक्षा यायेत शूर बीरपि काय्मस्त मिसातेगु पाखें
 जन्म जू । अथे मिपि मिसाते काय् मचातसें राज्य बाँलाक चले याना
 अनुशासन या ।

“इत्थीपि हि एकच्चिया सेष्या पोता जनाधिप
 मेधादिनी सीलवती सस्सु देवा पतिब्बता
 तस्सा यो जायति पोसो सूरो होति दिसम्पति
 तादिसा सुभगिया पूतो रज्जम्पि अनुसासति ।

एवं प्रकारं सामाजिक उन्नतिया लागी माँ धाय्मार्पि नारी जगत्यात
 उच्च स्थाने तया विज्यागु कारण परम्परांनिसे चले जुया वैच्वंगु म्हाय्
 मचा ब्वीगु अशुभ धैगु दुर्मत मदेकेत ख । म्हाय्मचा बुल कि माँ-बौया
 व समाजया नुग कय्कुनीगु व छ्यों ऊयात्वोगु बानि सुधरे यायेत
 तथागतं न्हूगु पला न्हाका विज्यागु ख । म्हाय्मचा पंगल थे धगु

B संयुक्त निकाय

बुद्धकालीन भारते जक मखु बुद्ध जन्मभूमि नेपाले नं दु, आतक नं दनि ।
साम्यवादं ह्वापाया चीमे ला म्हाय् बुल धायेवं सुना नं मखंक मचा
खुसी वाय् यंकीगु । आ चीने मिसा मिजं बराबर जुल ।

तथागतं मिसातेत नं समाजे समान याय् बिया बिज्यागुलि मिसा-
तेत गावकं स्वतन्त्रता प्राप्त जुल । काय् जक ज्वीमा धका द्वोयाथाय्
वना प्रार्थना याइगु सत्ता काय् जूसां म्हाय् जूसां सन्तान दयेमा धका
प्रार्थना याइगु चलन दया वगु खें धम्मपट्टकथाय् खने दु ।

बौद्धधर्म प्रचार याय्गुली मिसातसें गुगु त्याग व उद्योग यागु ख व
खनीबले आश्र्यंचकित जुया च्वने मा । तथागतया परिनिर्वाण जुया
निसः दें लिपा सञ्चाट अशोकं बौद्धधर्म प्रचारया लागी तधंगु ज्या यात ।
वेकनं थ काय् महेन्द्र व म्हाय् संघमित्रा लंकाय् छ्रवया छगु संस्थाया
स्थापना यात, वथेन्तुं मिक्षुणी संघ छगु नं स्वापना यात ।

Dhamma.Digital

1

1

1

3

1

1

6

188

168

108

189

158

(3 p)

(e) P

(28)

193

107

1

177

188

146

— 10 —

10

Dhamma.Dig
PF

୨ୟାମ (୧)
 ଶତକ (୨)
 ପରିଷକ (୩)
 ପରିଷକ ପିଲ (୪)
 ପରିଷକ ପିଲ (୫)
 ପରିଷକ ପିଲ (୬)
 ପରିଷକ ପିଲ (୭)
 ପରିଷକ ପିଲ (୮)

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ	(୧୨)
ପ-ମହ ଶ୍ରୀମ	(୧୩)
୯ " "	(୧୪)
୯ " "	(୧୫)
ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ	(୧୬)
ପିତୃ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ	(୧୭)
ପିତୃ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ	(୧୮)
ପିତୃ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ	(୧୯)
ପିତୃ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ	(୨୦)

धर्मक्रीति प्रकाशन :—

नेपाल भाषा:

- १) बुद्धया किनिगू विपाक
- २) अभिधर्म भाग-१
- ३) मैत्री भावना
- ४) कृद्धि प्रातिहार्य
- ५) योह्य महाय
- ६) पञ्चनीवरण
- ७) बुद्ध धर्म
- ८) भावना
- ९) एकताया ताचा
- १०) प्रेम छु ज्वी
- ११) कर्तव्य
- १२) मिथा
- १३) बुद्धया अन्तिम यात्रा-१
- १४) " " यात्रा-२
- १५) त्रिरत्न गुणस्मरण
- १६) परित्राण
- १७) कर्म
- १८) प्रार्थना संग्रह
- १९) वाखे भाग-१
- २०) " " २
- २१) " " ३
- २२) मत्ति भिसा गति भिनी
- २३) बौद्ध ध्यान
- २४) पञ्चशील
- २५) हृदय परिवर्तन
- २६) न्हापांयाह्य गुरु सु ?
- २७) बोधिसत्त्व
- २८) शाक्यमुनि बुद्ध
- २९) अनत लक्खण त्रुत
- ३०) वासेटी थेरी
- ३१) धम्मचक्रपवत्तन सुन
- ३२) लक्ष्मी द्योः
- ३३) महास्वत्न जातक
- ३४) अभिधर्म भाग-२
- ३५) बाखँया फल भाग-१
- ३६) " " भाग-२
- ३७) जातक बाखँ
- ३८) राहुलयात उपदेश
- ३९) अहिसाया विजय
- ४०) प्रीढ बौद्ध कक्षा
- ४१) मूर्खम्ह पासा मज्यू
- ४२) बुद्धया अर्थनीति

नेपाली भाषा :

- १) बौद्ध प्रश्नोत्तर
- २) बौद्ध दर्शन
- ३) नारी हृदय
- ४) बुद्ध शासनको इतिहास
- ५) पटाचारा
- ६) ज्ञानमाला
- ७) बुद्ध र बहाको विचार
- ८) शान्ति

मुद्रक : शाक्य प्रेस, अङ्कहालटोल, काठमाडौं। फोन : १३६०४